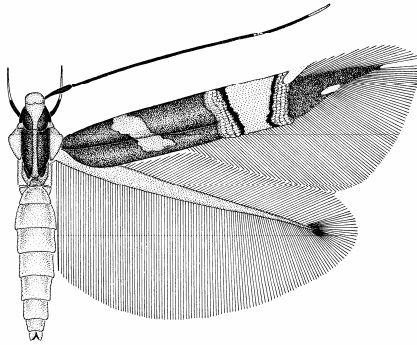

FRANJE

Jaargang 13 (26)

15 september 2010

ISSN: 1388-4409

**Mededelingen uit de Secties Snellen en Ter Haar van de Nederlandse
Entomologische Vereniging**

Franje 13 (26) – september 2010

Colofon

Franje is het gezamenlijke contactorgaan van de secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse Entomologische Vereniging en verschijnt twee maal per jaar.

Logo: *Cosmopterix zieglerella* door Sjaak Koster

Redactie: Maurice Jansen.

Redactieadres: Maurice Jansen, Appelgaard 9, 4033 JA Lienden. Tel: 0344-603758 (privé), 0317-496821 (werk); e-mail: m.g.m.jansen@minlv.nl (werk); mgmjansen@planet.nl (privé)

Bestuur sectie Snellen:

voorzitter: C. Gielis, Mr.Haafkensstraat 36, 4128 CJ Lexmond. Tel: 0347-341555 e-mail: C.Gielis@net.HCC.nl

secretaris: Marja van der Straten, C. van Abkoudeplantsoen 35, 6708 ST Wageningen. Tel: 0317-410467; e-mail: marjastraten@planet.nl

penningmeester: Frans Groenen, Dorpsstraat 171, 5575 AG Luyksgestel. Tel: 0497-542153 ; e-mail: groene.eyken@chello.nl

Bestuur sectie Ter Haar:

voorzitter: Maurice Franssen, Van Lidth de Jeudelaan 3, 6703 Wageningen. Tel: 0317-422940; e-mail: maurice@franssenhagebols.demon.nl

secretaris: Maja de Keijzer, Corn. de Wittstraat 36^e, 3311 GD Dordrecht. Tel: 078-6137704; e-mail: boos@xs4all.nl

penningmeester: Mathilde Groenendijk, p/a De Vlinderstichting, Postbus 506 6700 AM Wageningen. Tel: 0317-467346; e-mail: Mathilde.groenendijk@vlinderstichting.nl

lid: Henk Hunneman, De Warring 38, 8447 EC Heerenveen. Tel: 06-52478339; e-mail: h.hunneman@upcmail.nl

lid: Gerrit Tuinstra, De Twee Gebroeders 214, 9207 CB Drachten. Tel. 0512-518246; e-mail: gerrittuinstra@online.nl

Lidmaatschap voor leden van Snellen: € 9,- per jaar, bij voorkeur te voldoen op Rabobank-rekening 130635790 t.n.v. Frans Groenen te Luyksgestel onder vermelding van “Contributie Snellen” Een vermelding van het jaar wordt op prijs gesteld.

Foreign members can pay their subscription of € 9,- yearly at the international banking account number: IBAN NL 80 RABO 0130 6357 90; BIC-Code: RABONL2U Concerning the costs, please inform at your bank.

Für ausländische Mitglieder, bitte überweisen Sie den Mitgliedsbeitrag von € 9,- auf unsere internationale Kontonummer: IBAN NL 80 RABO 0130 6357 90; BIC-Code: RABONL2U. Für die Kosten, bitte informieren Sie bei Ihrer Bank.

Lidmaatschap voor leden van Ter Haar: € 9,- per jaar, girorekening 4316551 t.n.v. sectie Ter Haar, Opheusden.

Website NEV: <http://www.nev.nl>.

INHOUD

Marja van der Straten

Verslag bijeenkomst Sectie Snellen op 27 maart 2010 te Schoonrewoerd.....42

Tymo Muus

Herkenning door middel van foto's van de adulten van het *Mompha divisella*-complex in Nederland.51

Jaap Zwier

Veldtips van Jacques Wolschrijn voor de eerste maanden van het jaar.54

Willem Ellis

Hommage aan Gerard Slob.....62

Maja S.M. de Keijzer

Verslag van de voorjaarsbijeenkomst van de sectie Ter Haar op 27 februari 2010 te Schoonrewoerd66

Programma volgende bijeenkomst sectie Snellen75

Programma volgende bijeenkomst sectie Ter Haar.....76

Verslag bijeenkomst Sectie Snellen op 27 maart 2010 te Schoonrewoerd.

Marja van der Straten

Aanwezig: Jan Asselbergs, Kees van den Berg, Louis van Deventer, Camiel Doorenweerd, Theo Garrevoet, Cees Gielis, Maarten Eijssker, Ab Goutbeek, Frans Groenen, Harry Groenink, Carel ten Ham, Henk ten Holt, Hans Huisman, Maurice Jansen, Klaas Kaag, Maja de Keijzer, Sjaak Koster, Joop Kuchlein, Tymo Muus, Charles Naves, Willem Oosterhof, Jurate de Prins, Willy de Prins, John van Roosmalen, Jan Scheffers, Marja van der Straten, Hugo van der Wolf, Jacques Wolschrijn, Nelly Wolschrijn-Groenveld, Steve Wullaert, Kees Zwakhals.
Afmeldingen: Gerrit Tuinstra.

Huishoudelijk deel

Opening

Cees heet iedereen welkom en met name alweer twee nieuwe leden: John van Roosmalen uit Alkmaar en Steve Wullaert uit Wielsbeke, België. Verder heeft zich als nieuw lid aangemeld Kees van de Berg uit Oud-Beijerland. Na de pauze wordt nog een nieuw lid welkom geheten: Camiel Doorenweerd, die vandaag als *introduc e* was meegekomen en zich ter plekke als nieuw lid heeft gemeld.

Verder meldt Cees het trieste bericht van het overlijden van de vrouw van Jaap van Vuure, Jany, ten gevolge van een verkeersongeval.

Verslag vorige bijeenkomst

- Pag 4: ‘Verslag vorige bijeenkomst’ pag 51: de tekst moet luiden “Op de website van Tinea, www.kleinevlinders.nl, worden voor onderscheid van *Bactra*-soorten in de determineertabellen uiterlijke kenmerken benoemd, die zijn onderbouwd met genitagli n-onderzoek. Verder is de voorlopige conclusie van Tinea dat *B. lancealana* in Nederland verreweg de meest verspreide en talrijkste soort is; *B. lacteana* is vooral gevonden in het waddegebied en het Hollandse duingebied, en daarnaast, maar veel minder, in het binnenland.
- Pag 15: ‘laatste alinea Tymo Muus’. Achter de zin ‘Tenslotte geeft Tymo een presentatie over de ontwikkeling van de Nederlandse naamlijst Microlepidoptera.’ moet worden toegevoegd: ‘Joop Kuchlein deelt mee dat ook bij de stichting Tinea een volledige lijst van Nederlandse namen voor de micro’s ligt.
- Pag 15: ‘Nagekomen mededeling’: Joop Kuchlein geeft in een e-mail d.d. 24 maart 2010 aan de secretaris van Snellen het volgende aan: Volledigheidshalve dient te worden vermeld dat ook de Tinealijst van de Nederlandse namen kort na de vergadering is verschenen en wel op www.kleinevlinders.nl. Deze lijst is vervolgens gepubliceerd in het nieuwe boek van Joop Kuchlein en Leo Bot.

Het verslag is hierbij vastgesteld.

Bestuursmededelingen

Uit de NEV-wintervergadering:

Franje 13 (26) – september 2010

- Er zijn afspraken gemaakt over het beter toegankelijk maken van de NEV-website. Gevraagd wordt om wensen of opmerkingen over de website door te geven aan de secretaris van de NEV of de secretaris van Snellen.
- Het aantrekken van jongere leden blijft een onverminderd aandachtspunt; er is tot nu toe nog onvoldoende resultaat.

Frans Groenen heeft aangegeven uiterlijk over één jaar te stoppen als penningmeester. Aangezien Cees zelf al te lang als *interim(!)*voorzitter functioneert en ook Marja aangeeft langzamerhand te willen stoppen, betekent dit dat Snellen over enige tijd geen bestuur meer heeft. ***Zeer dringend verzoek aan de leden om zichzelf aan te melden voor een van de bestuursfuncties!***

Mededelingen penningmeester:

Overzicht van de financiële situatie per 23 maart 2010; de saldi zijn:

Kas: € 39,49; Bank: € 438,70; Spaarrekening: € 1.097,29

De RABO-Bank ondersteunt niet langer de incasso-inning via privérekeningen. De penningmeester betreurt dit, omdat hiermee ongeveer de helft van de jaarlijkse contributie automatisch geïnd werd. Dit was voordelig voor de financiële situatie van de sectie Snellen, en handig voor zowel de leden als de penningmeester. Bovendien stond daardoor het meeste geld steeds op de bank en niet in kas bij de penningmeester. Met een specifieke zakenrekening ten behoeve van Snellen kan zo'n automatische incasso wel gebeuren. Omdat dit echter de nodige administratieve rompslomp en kosten met zich meebrengt, heeft het bestuur besloten daarvan af te zien. **Daarom worden alle leden dringend verzocht om hun contributie voortaan te voldoen d.m.v. een automatische periodieke overschrijving (1x per jaar, bij voorkeur begin januari).** De gegevens die nodig zijn voor het instellen hiervan, zowel vanuit Nederland als vanuit andere landen, zijn te vinden aan de binnenzijde van de kaft van *Franje*.

De volgende vergaderdatum van Snellen is 6 november 2010.

Zomerexcursie 2010

Rob de Vos organiseert de excursie 2010, dit keer op Texel. Cees Gielis toont Rob's presentatie (zie *Franje* 13(25)). Rob heeft inmiddels de uitnodiging en details gezonden aan alle leden van Ter Haar en Snellen waarvan het juiste emailadres bekend is.

Faunistische mededelingen

Hugo van der Wolf

Coleophora coxi Baldizzone & van der Wolf, 2007, werd beschreven nadat Anton Cox een groot aantal exemplaren had gevangen op Sicilië. De soort bleek ook voor te komen op de Peloponnesos en op Kreta. Kort daarop werd de soort tevens aangetroffen op diverse plaatsen in Zuid Frankrijk. In de herfst van 2008 vond Jacques Nel (La Ciotat) in zijn tuin rupsenzakken op de zaden van *Portulaca oleracea* (postelein). Ze bleken van *C. coxi* te zijn. De vondst werd gepubliceerd in SHILAP. Toen Jean-François Landry (Ottawa, Canada) de publicatie las verwonderde hij zich over de voedselplant. Hij realiseerde zich dat er ook een Noord-Amerikaanse *Coleophora*-soort is, die op postelein leeft. Na vergelijking bleek dat het om één soort ging: *Coleophora texanella* Chambers, 1878. Deze soort heeft een wijde verbreiding in de VS. in diverse klimaatzones. Het is dus niet uit te sluiten dat *C. texanella* ook in onze streken opduikt.

Franje 13 (26) – september 2010

Ab Goutbeek informeert of de soort ook op Siberische postelein voorkomt. Hugo weet het niet, maar geeft aan dat de zakken sterk lijken op zakken van de *Chenopodiacea*-groepen.

Daarna toont Hugo twee soorten *Coleophora* die nieuw zijn voor Europa: de eerste is *Coleophora haoma* Baldizzzone, 1994. Deze soort, beschreven uit Iran, en onlangs ontdekt op Fuerteventura, Canarische Eilanden, is nu ook gevonden in Spanje, in de Woestijn van Almería. De tweede is *Coleophora parcella* Toll, 1952, voorkomend in Iran en Turkije. Van deze soort ving Willibald Schmitz een serie exemplaren op de Chelmosberg in de Peloponnesos.

Naar aanleiding van een vraag van Joop Kuchlein geeft Hugo aan dat de soort en de zak lijkt op *C. sternipennella* (Zetterstedt), maar dat de genitaliën volkomen anders zijn: de soort behoort tot een hele andere groep.

John van Roosmalen

John, pas lid geworden van de sectie Snellen, toont een lijst met soorten die hij van april tot december 2009 op licht heeft gevangen in zijn tuin in Alkmaar. Daarnaast vangt hij ook op de Veluwe en het NoordHollands Duinreservaat. Hij toont verder *Dahlica lichenella* (Linnaeus), waarvan hij zakken vond op het muurtje in zijn tuin. Een uitgekomen vrouwtje kwam daarop eitjes leggen. Ook toont hij *Ypsolopha vittella* (Linnaeus) die hij op licht ving in zijn tuin en *Spuleria flavicaput* (Haworth) die hij op zicht ving in een recreatiegebied in Noord-Holland. Louis van Deventer vraagt of hij al een verzameling aanlegt (inderdaad) en geeft aan blij te zijn met deze verse aanwas voor de vereniging.

Maarten Eysker (titel: “Vunzige motjes thuis”)

Motten in huis zijn vaak schadelijk. Daarom sloeg Maarten ze tot voor kort dood. Na in juni 2008 met nachtvlinders te zijn begonnen, vroeg hij zich echter weldra af wat in huis rond vloog. Twee soorten, een klein grijsbruin beestje met stipjes op de voorvleugels en een slank diertje met een okergele rugstreep, werden eind 2008 door Joop Kuchlein gedetermineerd als *Borkhausenia nefrax* Hodges en *Monopis crocicapitella* (Clemens). Op aanraden van Joop is Maarten in 2009 gaan bijhouden welke aan huis gebonden soorten te zien waren, met de volgende resultaten:

soort	Aantal waarnemingsdagen	Totaal aantal vlinders	Periode	Aantal lichtval waarnemingen	Aantal vlinders met lichtval
<i>Tineola bisselliella</i>	9	13	15.iv - 16.vi	2	2
<i>Monopis crocicapitella</i>	11	11	5.ii – 26.viii	5	5
<i>Borkhausenia nefrax</i>	68	149	14.iii – 21.xi	23	85
<i>Endrosis sarcitrella</i>	2	2	10.iv – 18.viii	1	1
<i>Hofmannophila pseudospretella</i>	34	43	1.iv – 26.viii	10	15
<i>Plodia interpunctella</i>	4	4	25.v. – 31.viii	0	0

Naast de waarnemingen in de lichtval werden de vier minst geziene soorten uitsluitend binnen aangetroffen. Van *H. pseudospretella* (Stainton) werd daarnaast ook één exemplaar buiten waargenomen.

Franje 13 (26) – september 2010

B. nefrax werd 13 dagen (17 exemplaren) buiten gezien, meestal 's avonds op het raam. Binnen werd deze soort 38 dagen (47 exemplaren) waargenomen. Hoewel *B. nefrax* vooral aanwezig was tussen 29.v - 8.ix, werd de soort ook gezien bij negen van de elf lichtvalsessies tussen 21.iii – 29.v., in totaal 18 exemplaren. In deze periode werd hij daarnaast slechts op vier dagen binnen en op twee dagen buiten waargenomen, steeds één exemplaar. Het lijkt er dus op dat deze sterk aan huis gebonden soort in het voorjaar 'ergens' uit de buurt kwam. Een duidelijk bewijs dat de soort inderdaad wijder verspreid in Tuindorp voorkomt, is een op 15.x. 50 meter verderop binnenshuis gevangen exemplaar. De betreffende buurman gaf aan dat er regelmatig enkele in huis vlogen. Dit was dus in een periode dat Maarten de soort niet vaak meer zag. Maarten concludeert dat in 2008 zowel *B. nefrax* als *M. crocicapitella* veel vaker voorkwamen dan in 2009, hoewel hij dit in 2008 niet heeft bijgehouden. Tevens vermoedt hij dat *H. pseudospretella* en *T. bisselliella* (Hummel) in 2008 ontbraken. Overigens heeft hij noch zijn echtgenote van geen van deze soorten rupsen gevonden.

Cees Gielis

Het genus *Hellinsia* heeft meer dan 250 soorten, die sterk op elkaar lijken. Cees Gielis toont het groepensysteem dat hij heeft ontwikkeld voor dit genus en licht toe hoe dit te gebruiken. Dit systeem is gebaseerd op een combinatie van structuren in de sacculus van de linkervalve en structuren in de sacculus van de rechtervalve. Dit levert zeer veel groepen op met slechts weinig soorten per groep. Andere internationale experts onderschrijven dit systeem. Het lijkt erop dat er uiteindelijk wereldwijd tot 600 soorten tot het genus *Hellinsia* zullen horen. Voor de Palaearctische fauna is de indeling niet erg belangrijk, maar bij het werken aan tropische fauna's onontbeerlijk. Het systeem van de groepen indeling zal gepubliceerd worden in het tweede deel van de revisie van Neotropische Pterophoridae.

Sjaak Koster

Sjaak toont een aantal nieuwe soorten uit de jaarlijst 2007-2009. Dit wordt overigens de laatste jaarlijst 'oude stijl'. Met dank aan Tymo Muus, Arnold Schreurs, Jaap van Vuure en Jacques Wolschrijn voor het beschikbaar stellen van het materiaal en de toestemming voor de demonstratie bij deze Snellen-bijeenkomst.

Infurcitinea teriolella (Amsel) **Nieuw voor de Nederlandse fauna.**

Kerkrade, 17.vi.2008, 26.vi.2009, mannetjes op licht, leg. Arnold Schreurs, (det. eerste exemplaar R. Gaedike, det. tweede exemplaar Hugo van der Wolf).

Beide exemplaren van deze soort kwamen in een lichtval met donkere lamp die opgesteld stond in zijn tuin in een woonwijk. Hoewel bij de eerste vangst er vanuit werd gegaan dat het hier een zwerper of een adventief betrof, bewijst de vangst van het tweede exemplaar op precies dezelfde plaats dat er een populatie van deze soort ter plaatse aanwezig moet zijn.

Infurcitinea teriolella is tot dusver alleen aangetroffen in Frankrijk en Noord- en Midden-Italië. Volgens Parenti zouden de rupsen op algen leven. Daar tal van genusgenoten leven in spinselbuizen op korstmossen is dit aannemelijk. De soort wordt gekenmerkt door een egale witte franje van de voorvleugels, dit in tegenstelling tot de *Nemapogon*-soorten, door een diepzwarte binnenste dwarsband die loodrecht aansluit op de costa en ook door een helder witte kopbehang. Het genus *Infurcitinea* kent in Europa tal van complexen, in ons land kenden we slechts de vrij herkenbare *I. ignicomella* (Zeller), die overigens lichte ondervleugels en een geeloranje kopbehang bezit.

***Bucculatrix ulmifoliae* M. Hering Nieuw voor de Nederlandse fauna.**

Emmen, Hondsrugweg, 13.vii.2008, 14 lege mijnen, leg. Tymo Muus; Duin en Kruidberg, 11.x.2001, 30.ix.2009, lege mijnen op gladde iep (*Ulmus minor*), leg. Willem en Albertine Ellis; Rottemeren, 27.x.2007, Oostvoorne, Heveringen, 10.xi.2007, mijnen op iep (*Ulmus* sp.), leg. Ben van As; Zoetermeer, 1.x.2007, lege mijnen, leg. Sifra Corver; Cadzand-Bad, 123.x.2003, lege mijn op gladde iep, Willem en Albertine Ellis.

Bucculatrix albedinella en *B. ulmifoliae* werden tot voor kort in Nederland als één enkele soort beschouwd. Het verschijnen van een artikel van Langmaid et al. was aanleiding om het Nederlandse mijnen-materiaal van *B. albedinella* opnieuw te onderzoeken. Het bleek voor een flink deel te bestaan uit *B. ulmifoliae* (<http://www.bladmineerders.nl>). Voor de verschillen tussen de beide soorten verwijzen we naar het bovengenoemde artikel van Langmaid.

***Caloptilia fidella* (Reutti) Nieuw voor de Nederlandse fauna.**

Kerkrade, 15.ix.2009, tientallen mijnen op hop (*Humulus lupulus*), leg. Arnold Schreurs; St. Odiliënberg, Posterholt, Meinweggebied, Vlodrop-Station en Roermond, ix.2009, een vijftigtal mijnen op hop, tot 16.xi.2009, 25 exx. e.l., leg. Arnold Schreurs & Martin van Stiphout.

Schreurs kreeg in de nazomer van 2009 de tip van de Duitse entomoloog R. Selinger dat hij eens moest uitkijken naar de mijnen van *Caloptilia fidella* op hop (*Humulus lupulus*). Dit naar aanleiding van vondsten van mijnen in het Duitse deel van het Meinweggebied. Hierdoor aangespoord is Schreurs in Kerkrade en omgeving gaan zoeken. Hij vond de mijnen overal in Kerkrade, maar meer dan de helft was leeg. Mogelijk behoorden die tot de eerste generatie. Daarna is Schreurs noordwaarts in Limburg verder gaan zoeken samen met Van Stiphout. De soort bleek toen verre van zeldzaam te zijn. De rups begint met een korte gangmijn in de oksel van de hoofd- of van een zijnerf. Dit wordt later een driehoekig blaasmijntje met een opvallend witte kleur. Hierna verlaat de rups de mijn en maakt een bladrol aan de rand van het blad. Tot aan de verpopping worden meerdere bladrollen gemaakt. Verpopping vindt plaats in een glanzend, zilverwit spinsel aan de onderzijde van het blad. De larven zijn te vinden in juni en september. De vlinders van de tweede generatie overwinteren als adult.

***Phyllonorycter issikii* (Kumata) Nieuw voor de Nederlandse fauna.**

St. Odilienberg, 21.ix.2009, twee vouwmijnen op linde (*Tilia* sp.), hieruit kwam één vlinder op 26.ix.2009, leg. Arnold Schreurs; Posterholt, x.2009, 20 lege vouwmijnen op linde (*Tilia* sp.), leg. Martin van Stiphout.

De geelwitte rups maakt een onderzijdige vouwmijn in het blad van linde (*Tilia* sp.). De uitwerpselen worden opgehoopt aan het einde van de mijn. Er zijn twee generaties, in mei en in september. Het is een Oostaziatische soort die mogelijk is geïntroduceerd in Oost-Europa in de zeventiger jaren. Van hieruit heeft de soort zich vrij snel naar het westen uitgebreid. In tegenstelling tot de andere soorten van het genus *Phyllonorycter* in Nederland welke ook twee generaties hebben, vertoont *Phyllonorycter issikii* seizoen-dimorfisme. De vlinders die in juni uit de pop komen hebben okerbruine voorvleugels met een korte zwarte middenstreep aan het einde van de vleugel, de tweede generatie die in de herfst verschijnt heeft meer grijsbruine voorvleugels met een brede, onregelmatige zwarte streep aan de voorrand die min of meer aansluit bij de zwarte middenstreep aan het einde van de vleugel.

***Schiffmuelleria schaefferella* (Linnaeus)**

Dinkelland, Roderveld, 25.v.2009, op licht, leg. Sjaak Koster.

Franje 13 (26) – september 2010

In het kader van het inventariseren van de vlinderpopulaties in de terreinen van Natuurmonumenten in Noordoost Twente werd in 2009 het Roderveld, gelegen tussen Oldenzaal en Denekamp, onderzocht. De vlinder kwam op het laken dat opgesteld stond op een kapvlakte. De soort is als nieuw voor de Nederlandse fauna gemeld door Ten Holt. Hij trof twee exemplaren aan op 21.v.2005 zittend op palen in de onmiddellijke nabijheid van het Roderveld. Zoals veel vertegenwoordigers uit de familie van de Oecophoridae leeft de rups van *Schiffermuelleria schaefferella* op dood hout. Dat is in dit terrein voldoende aanwezig, aangezien het bos wordt omgevormd van productiebos naar natuurbos.

***Coleophora motacillella* Zeller Nieuw voor de Nederlandse fauna.**

ZH Oostvoorne, parkeerterrein, 26.vii.2008, één vrouwtje, leg. Jacques Wolschrijn (det. Hugo van der Wolf).

Nadat een genitaalpreparaat van dit exemplaar, dat uiterlijk op *Coleophora conyzea* Zeller, 1868 leek, was gemaakt, werd de soort voorlopig als *Coleophora motacillella* gedetermineerd. Dit is later bevestigd door Van der Wolf, de specialist van deze familie. De zakken zijn te vinden op de zaden van ganzenvoet (*Chenopodium* sp.) en mogelijk ook op melde (*Atriplex* sp.). De zak is kokervormig, gedrongen en met een korrelig oppervlak. De mondopening staat bijna haaks op de lengteas. Aan de achterzijde met twee ingedekte kleppen. Razowski beeldt een soortgelijke zak af, echter met drie kleppen aan de achterzijde. De soort is vermeld van Frankrijk, Duitsland, Denemarken, Oostenrijk, Tsechië, Slowakijë, Hongarije, Roemenië, Oekraïne en Rusland (Neder Wolga), Siberië oostelijk tot de Altai.

***Cochylis molliculana* Zeller Nieuw voor de Nederlandse fauna.**

Vrouwenpolder, 12.viii.2009, op licht, leg. Jaap van Vuure.

De soort werd gevangen in Vrouwenpolder en omdat de determinatie niet op het eerste gezicht duidelijk was, werd later een preparaat gemaakt. Daarbij bleek het te gaan om een wijfje van *Cochylis molliculana*. Dit is een mediterrane soort die onder andere gewoon is in Zuid-Frankrijk. In Engeland is de soort in 1993 ontdekt door Langmaid en inmiddels is hij van veel plaatsen in Zuid-Engeland bekend. Razowski geeft aan dat de biologie onbekend is. In Engeland is ontdekt dat de rups in de bloemhoofdjes en zaden van dubbelkelk (*Picris echioides*) leeft, net zoals de zeer verwante *C. hybridella* (Hübner) (Langmaid, pers. meded.). Dubbelkelk is in Zeeland geen onbekende plant. Ook in het uiterlijk lijken de twee *Cochylis*-soorten erg op elkaar. *C. hybridella* is in het algemeen wat donkerder omdat de middenband gemiddeld(!) iets smaller is, terwijl het apicale deel van de voorvleugel gevlekt donkerbruin en bij *C. molliculana* meer geelbruin is.

***Cnephasia sedana* (Constant) Nieuw voor de Nederlandse fauna.**

Kerkrade, 1.vii.2008, 2 exx. op licht, leg. Arnold Schreurs; Posterholt, 16.vii.2009, op licht, leg. Martin van Stiphout.

De soort is niet of nauwelijks te onderscheiden van de andere grijsachtig getekende soorten van het genus *Cnephasia*. Bij genitaalonderzoek werd de determinatie vastgesteld. De valven zijn smal, de top van de sacculus is onbedoornd en niet teruggebogen, de transtilla is breed. De vrouwelijke genitalia zijn door het hele genus heen veel moeilijker te onderscheiden. Voorkomen: Duitsland tot Italië (Zwitserland, Oostenrijk, Slovenië), Frankrijk, Spanje en Roemenië. Niet in België, Luxemburg en Engeland (Fauna Europaea). De rups zit volgens Razowski op een hele serie van voedselplanten: wolfsmelk (*Euphorbia* sp.), vetkruid (*Sedum* sp.), huislook (*Sempervivum* sp.), sleutelbloem (*Primula* sp.), Astrantia, Adenostyles, centaurie (*Centaurea* sp.), vederdistel (*Cirsium* sp.), klaver (*Trifolium* sp.),

valeriaan (*Valeriana* sp.). De soort werd zowel in Kerkrade als in Posterholt gevangen in de nabijheid van vetkruid, mogelijk is dat daar de voedselplant.

***Lobesia botrana* (Denis & Schiffermüller) Nieuw voor Nederlandse fauna.**

Twello, 10.vii.2006, één mannetje, leg. Jacques Wolschrijn; Kerkrade, 1.vii.2009, leg. Arnold Schreurs.

Dankzij de scherpe blik en de vasthoudendheid van Wolschrijn kunnen we deze soort aan de Nederlandse lijst toevoegen. Uiterlijk en ook in de bouw van de genitaliën lijkt *Lobesia botrana* veel op de verwante *L. reliquana* (Hübner). Er was al een preparaat van het dier gemaakt onder de naam *L. reliquana*. Bij hereterminatie bleek dat het oorspronkelijke idee van Wolschrijn juist was.

Uiterlijk is *L. botrana* min of meer te onderscheiden van *L. reliquana*: de grondkleur is iets lichter, bruingrijs, bij *L. reliquana* meer roodbruin, de donkere costale en soms ook dorsale vlek voorbij de middenband en een grijsbruine vlek in de apex zijn wat duidelijker uitgesproken bij *L. botrana*. Bij *L. reliquana* is het distale deel van de voorvleugel vaak wel donker, maar meer vervloeid. De achtervleugels zijn bij *L. botrana* egaal lichtgrijs, bij *L. reliquana* meer witachtig aan de wortel met donkergrijze punt. In zijn geheel maakt de achtervleugel een lichtere indruk; dit geldt alleen voor de mannetjes. Gemiddeld is de achtervleugel bij *L. reliquana* spits, maar ook dat lijkt bij de mannetjes duidelijker dan bij de wijfjes. In het mannelijk genitaal heeft *L. botrana* op de sacculus één groep borstels, *L. reliquana* twee. Medvedev geeft als verschil ook op de meer uitgebreide beharing van de socii bij *L. reliquana*. Dit is dubieus, want de borstelharen laten makkelijk los; vaak zijn alleen kleine putjes te zien. Wel zijn de socii bij *L. reliquana* iets langer. In het vrouwelijk genitaal zijn de verschillen veel groter. Bij *L. botrana* is het sterigma lang en slank, bij *L. reliquana* meer peervormig. Verder is de corpus bursae bij *L. botrana* slank en wijduitlopend met een groot staafvormig signum. Bij *L. reliquana* is de corpus bursae duidelijk ovaal met een klein, nauwelijks opvallend, signum bovenin.

Lobesia botrana is vooral bekend als plaag in de wijnbouw. In Twello zijn de laatste tijd stukken wijngaard aangelegd. Maar de rups is ook te vinden op diverse andere planten als wilde liguster (*Ligustrum vulgare*), zuurbes (*Berberis vulgaris*), kamperfoelie (*Lonicera* sp.), bosrank (*Clematis vitalba*), *Ribes* sp., wollige sneeuwbal (*Viburnum lantana*), klimop (*Hedera helix*).

Lobesia botrana is van veel Zuid- en Midden-Europese landen bekend, maar ook van Engeland, België en Duitsland. Verder is ze ook gevonden in Zweden en Litouwen (Zie: Fauna Europaea). In deze noordelijke gebieden kan de soort druif (*Vitis vinifera*) niet als voedselplant hebben. Mogelijk leeft ze ook op wilde wingerd (*Parthenocissus* sp.).

***Pseudococcyx tessulatana* (Staudinger) Nieuw voor de Nederlandse fauna.**

Jubbega, Schoterlandseweg, 13.v.2006, één vrouwtje leg. H. Hoornveld (det. Frans Groenen). Gedurende een Friese werkgroepbijeenkomst werd een foto getoond van een opvallend mooie bladroller die kon worden gedetermineerd als *Pseudococcyx tessulatana*. Op basis van de bredere en minder contrastrijke vleugels moet het een wijfje geweest zijn. De beduidend heel krachtige zilverzwarte banden in combinatie met de geel- tot bruinroze grondkleur en de lichte kop maken de soort onmiskenbaar. Deze wel erg excentrieke vondst ligt buiten het gebruikelijke areaal van de soort. Het exemplaar werd buitenshuis gevonden in een omgeving met cipres (*Cupressus* sp.), tevens de waardplant. In het mediterrane gebied is de vlinder gevonden van Portugal tot aan Italië, tot in zuidelijk Zwitserland, Griekenland, de Balkan, en delen van Noord-Afrika. Onlangs werd in 2007 een exemplaar gevangen te Dalheim in de Duitse deelstaat

Franje 13 (26) – september 2010

Nordrhein-Westfalen door W. Wittland. Of de Duitse en Nederlandse exemplaren geïmporteerd zijn is onduidelijk, het is echter goed mogelijk dat de soort zich hier zal kunnen handhaven. In Frankrijk is zij vooral aangetroffen langs de Middellandse Zeekust en ook meer landinwaarts zuidelijk van, bij benadering, Nice tot Nantes.

De vlinders worden gevonden vanaf medio april tot in mei en in de nazomer waarbij in warme gebieden een kleine derde generatie voorkomt. De soort overwintert als rups en is gebonden aan Italiaanse cipres (*Cupressus sempervirens*) en tal van andere soorten *Cupressus*, *Thuja orientalis* en *Tetraclinis articulata*. De rups leeft in de kegels en laat een klein spinsel achter bij de opening waarbij de verpopping plaatsvindt in de aangetaste kegel.

Hans Huisman geeft na al deze mooie vondsten aan dat hij zo graag weer een ‘kistjesdag’ wil.

Charles Naves

Charles toont als eerste soort *Esperia sulphurella* (Fabricius). Uit diverse reacties blijkt dat deze soort vrij algemeen is. De rupsen leven op dood hout. Louis van Deventer heeft van deze soort in de voorjaarsbijeenkomst 2008 een mooie fotoserie uit zijn tuin laten zien (zie *Franje* 11 (22)). De Bijvank bij Beek is van oudsher de enige vindplaats van *Metriotes lutarea* (Haworth) in de Achterhoek en Liemers. Vanaf 1999 constateert Charles de soort met regelmaat in het Heekenbroek, een bosgebied tussen Drempt en Hoog-Keppel, zo ook één exemplaar op 1.v.2009. Door te slepen in de nabijheid van bloeiende grote muur (*Stellaria holostea*), de voedselplant van de rups, vond Charles de soort op 30.iv.2009 te Hummelo. De adult vliegt eind april – begin mei. Hugo van der Wolf vult aan dat het vrouwtje een eitje legt op het bloemhoofdje en dat het rupsje zich vervolgens inkapselt in dit bloemhoofdje.

De volgende soort die Charles toont, wordt regelmatig waargenomen in Drempt, in 2009 zelfs elf exemplaren, waarvan één in juli en tien in augustus. Charles veronderstelt dat het *Coleophora frischella* (Linnaeus) is, maar volgens Hugo betreft het *C. alcyonipennella* (Kollar); *C. frischella* komt in Nederland niet voor.

Op 7 en 8.viii werd in Drempt de niet algemene soort *Scythris limbella* (Fabricius) gevangen; eerdere vondsten zijn uit 1999 en 2005. De waardplant is o.a. melde (*Atriplex* sp.)

Chrysoesthia drurella (Fabricius) wordt zelden gevonden in het oosten van het land. In 1997 en 2006 ving Charles de eerste exemplaren te Drempt. Het derde exemplaar is van 10-viii-2008 en op 6-viii-2009 ving Charles een exemplaar in Heekenbroek. De voedselplant zijn *Chenopodium*-soorten. Cees Gielis vult aan dat de soort waarschijnlijk veel algemener is dan gedacht; hij wordt nl. wel massaal aangetroffen in malaisevallen, maar komt slecht op licht.

Charles verzamelde de bladroller *Neosphaleroptera nubilana* (Hübner) op 5.vi.2009 te Bingerden en op 8.vi.2009 in het Heekenbroek. Eerdere vondsten zijn van de Doesburgse Wallen in 1996 en 1999. De soort houdt zich op in meidoornhagen (*Crataegus* sp.) en is zeker in de vroege schemer op de juiste vliegplaatsen in aantal waar te nemen.

Een verdere interessante vangst is die van *Epinotia signatana* (Douglas), waarvan Charles het eerste Nederlandse exemplaar in 1997 in Drempt ving. Op 29.v en 31.v.2009 ving hij opnieuw één exemplaar. Of het nu een blijvende vestiging betreft is nog onduidelijk. Joop Kuchlein vult aan dat de soort al op veel plekken in Nederland voorkomt.

Tot slot meldt Charles al een mooie eerste vondst voor 2010: nieuw voor Drempt op 22.iii.: *Acleris cristana* (Denis & Schiffermüller).

Frans Groenen

Coleophora tamesis (Waters) komt verspreid voor in Nederland, onder andere aan de kust, in het midden van oost Nederland en het oosten van Noord-Brabant en noord Limburg. De rups leeft op zomprus (*Juncus articulatus*). Dit exemplaar is gevangen op 24.vii.2008 in Heeze, Strabrechtse heide langs de Witte Loop. De vindplaats sluit aan op de bekende vindplaatsen. De soort is recentelijk niet in België waargenomen.

Cydia cosmophorana (Treitschke) komt voor in het oosten van Nederland. De rups leeft in de gallen van *Retinia resinella* of *Dioryctia abietella*. Deze rupsen van deze soorten leven in gallen op de jonge takken van grove den (*Pinus sylvestris*) en de gewone spar (*Picea abies*). Hij is bekend uit het oosten van Noord-brabant. De vindplaats, Bergeijk, De Reisheuvels, sluit hierbij aan. Uit België is de soort bekend uit de provincies Oost-Vlaanderen, Antwerpen en Limburg. Dit exemplaar is geklopt uit een vliegden op een heideveld. De vangdatum is 25.iv.2009.

Argyresthia semifusca (Haworth) is sinds de jaren negentig een zeer zeldzame soort, die verspreid over het land, hoofdzakelijk in Gelderland en enkele vindplaatsen langs de kust, voorkomt. Dit exemplaar is gevangen op 19 augustus 2009 op de Cartierheide te Eersel. Dit zou de eerste waarneming uit de zuidelijke provincies zijn. Uit België is de soort na 2004 in de provincie Limburg waargenomen. Deze provincie grenst aan de Noord-Brabantse Kempen. De soort is te herkennen aan de bruine voorrand-helft van de vleugel, waar een violette zweem overheen hangt. Verder is de rechte hoek tussen de bruine dwarsband en de basale witte onderrand-helft van de voorvleugel typisch. De kopbeheading is wit, de palpen zijn bruingeel, de antennen zijn met zwarte banden. Franje licht. Voorste poten met bijna zwarte en bredere tussenbanden. De rups leeft op meidoorn (*Crataegus monogyna*), vogelkers (*Prunus padus*), sleedoorn (*Prunus spinosa*), lijsterbes (*Sorbus aucuparia*) en meelbes (*Sorbus aria*).

Argolamprotes micella (Denis & Schiffermüller) is een soort uit de familie Gelechiidae die eenvoudig is te herkennen aan de bruine vleugel met witte vlekken en de witte dwarsband. De soort is bekend uit de oostelijk helft van Nederland boven de grote rivieren. Dit exemplaar, gevangen te Bergeijk, De Reisheuvels op 15.vi.2009, is de tweede melding uit Zuid Nederland. De rups leeft op framboos (*Rubus idaeus*), dauwbraam (*Rubus caesius*) en gewone braam (*Rubus fruticosus*). In België is de soort recent waargenomen in de provincies Antwerpen, Brabant en Limburg en staat daarom als zeldzaam bekend (zie de websites: www.microlepidoptera.nl en www.phegea.be).

Tymo Muus

Tymo laat eerst een foto-impressie zien van de door Microlepidoptera.nl georganiseerde excursie in het Meinweggebied bij Roermond; er waren 18 personen aanwezig en er zijn 230 soorten gevonden. Ook kondigt hij de excursie 2010 aan die gehouden zal worden op Schiermonnikoog. Hij verwacht veel leuks, omdat hier nog niet eerder een uitgebreide inventarisatie van microlepidoptera is uitgevoerd. Daarna vertelt Tymo zijn ‘overpeinzingen’ over de uitbreiding van *Mompha jurassicella* (Frey) in Nederland (zie elders in dit nummer).

Hans Huisman

Hans laat een exemplaar zien van *Elachista humilis* Zeller, gevangen 29.vi.2009 op licht in Wezep. Dit is een donkere Elachistide, de witte vlekken distaal staan tegenover elkaar, zonder zilverglans. Het is een zeldzame soort, die op enkele plaatsen lokaal in aantal gevangen is: in Zuid-Limburg op de St. Pietersberg en bij Vlodrop-Station en in het Zwanenwater bij Callantsoog. Uit Gelderland is een oud exemplaar uit Veld bekend en een uit Drempt in 2003.

Franje 13 (26) – september 2010

De voedselplant zijn grassen (Gramineae) met vooral ruwe smele (*Deschampsia cespitosa*). *Teleiodes saltuum* (Zeller) is een soort die al lang op veel plaatsen in het oosten van het land voorkomt. Hij blijkt zich uit te breiden en het ziet er naar uit dat hij nu ook het westen van het land bereikt heeft: op 2-vii-2009 ving Hans een exemplaar in Ouddorp.

Op 31 mei ving Hans op licht een opvallende gelechide, die zeker een *Syncopacma* soort betrof. Hij deed sterk denken aan de Zuid-Europese *S. polychromella* (Rebel), maar leek ook op *S. larseniella* (Gozmány). Vooral het wortelgedeelte is wat roodbruin gekleurd en de voor het genus *Syncopacma* zo karakteristieke dwarsband is duidelijk en onregelmatig verbreed. Na het maken van een genitaalpreparaat blijkt het te gaan om een vrouwtje van *Syncopacma captivella* (Herrich-Schäffer), die zelden in Nederland is gevonden. In het museum Naturalis te Leiden staan enkele exemplaren die Doets uit de voedselplant, brem (*Cytisus scoparius*), gekweekt heeft. De soort heeft het uiterlijk van andere *Syncopacma*-soorten. Hans heeft weinig literatuur over de soort kunnen vinden. Volgens Elsner et al. (1999) lijken de genitalia van de twee soorten erg op elkaar en is *S. polychromella* wellicht een zuidelijke subspecies van de variabele *S. captivella*. *S. polychromella* leeft op de Canarische Eilanden op *Lotus sessilifolius* en is ook in Zuid-Engeland opgedoken.

Joop Kuchlein meldt aanvullend ook twee vondsten van *S. captivella* in Nederland.

Referentie

Elsner, G., P. Huemer & Z. Tokár, 1999. Die Palpenmotten (Lepidoptera, Gelechiidae) Mitteleuropas. Bratislava 1-208.

Theo Garrevoet

Theo toont een reeks foto's van zijn expeditie naar Tadzjikistan, een land dat voor meer dan 90% uit gebergte bestaat. Deze bergen behoren eigenlijk nog tot het Himalaya massief. De getoonde beelden gingen niet enkel over insecten; ook het landschap, de lokale bevolking en grappige of opmerkelijke zaken passeerden de revue. Een behoorlijk aantal foto's bestond uit macro opnamen van planten en insecten.

Na deze reisimpressies toonde Theo ook een reeks geprepareerde wesplinders (Sesiidae) die gedurende deze trip verzameld werden. Er zaten vrij unieke soorten bij zoals *Sesia timur* (enkel bekend van één bepaald gebied in Tadzjikistan) en *Bembecia karategina* Spatenka, waarvan tot nu toe slechts twee exemplaren bekend waren. Ook werden enkele beelden getoond van tot nog toe onbekende wijfjes. Een aantal waargenomen soorten vereisen overigens nog nader onderzoek.

Herkenning door middel van foto's van de adulten van het *Mompha divisella*-complex in Nederland.

Tymo Muus

Het onderzoek naar microlepidoptera is gestaag toegenomen. Digitale bronnen kunnen daarin van groot belang zijn, ook al worden foto's bij veel sectieleden gezien als onbetrouwbaar. Op internet verschijnen regelmatig foto's van microlepidoptera ter determinatie. Door foto's van exemplaren in rusthouding te kantelen in bijvoorbeeld PhotoShop kan materiaal goed met materiaal in collecties vergeleken worden. Het gaat hier dan wel uitsluitend om de voorvleugels, maar exemplaren zijn zo beter naast elkaar te bekijken.

Franje 13 (26) – september 2010

Dit is dan ook gedaan met het hierna genoemde materiaal. In Nederland doken in de laatste twee jaar meerdere malen foto's op van *Mompha*-soorten die bij lange na niet te plaatsen waren onder een soortnaam. De exemplaren waren vaal bruingrijs.

Tot het *divisella*-complex behoren *Mompha jurassicella* (Frey), *M. bradleyi* (Riedl) en *M. divisella* (Herrich-Schäffer). De aanwezigheid van larven van deze soorten veroorzaken een verdikking in de stengel waarin ze mineren. Bij *M. jurassicella* is dat echter niet het geval: het enige symptoom is een uitkruipgaatje, zie ook Koster (2002; 2009) beschreven.

Vondsten

Na de eerste vondst door Jaap van Vuure van *Mompha jurassicella* (2006; zie Entomologische Berichten 67-3) was er meer houvast over het voorkomen van tenminste één nieuwe *Mompha* in ons land. Het recentelijk gefotografeerde materiaal van relatief 'nieuwe' vlindersaars leek voor een groot deel te behoren tot deze soort. Omdat er geen bewijs voorhanden was in de vorm van verzamelde vlinders, is er gekeken naar kenmerken die wel heel typisch lijken voor *M. jurassicella*. De soort behoort tot het *Mompha divisella*-complex. Materiaal uit het ZMA (Amsterdam) van de twee verwante soorten, *M. bradleyi* en *M. divisella* toonde weinig overeenkomsten met foto's van de vermeende *M. jurassicella*. De soort was slechts bekend van Kortgene en Vlissingen (Zeeland) en uit de Randstad (een uitvoerige beschrijving van deze vondst wordt elders beschreven).

Een kennis van mij, Sjaak van Beek, ving vervolgens nog een exemplaar, ditmaal in Boskoop (Zuid-Holland). Dit was zeker *M. jurassicella* aangezien het exemplaar sterk afweek van de exemplaren van *M. bradleyi* en *M. divisella*. Om de theorie van de kenmerken te bevestigen, heb ik Sjaak Koster gevraagd een preparaat te maken, en het bleek ook écht te gaan om *M. jurassicella*.

Verspreiding

Het spontaan opduiken van de soort in Nederland is bijzonder, maar *M. jurassicella* is al wel bekend uit Groot-Brittannië, Zwitserland, Oostenrijk, Spanje, Portugal en Frankrijk. Nieuwe vondsten die bevestigd zijn door preparaten zijn vooralsnog Leiden, Boskoop, Woudrichem en Wageningen. Hiermee kan worden aangetoond dat de soort definitief landinwaarts is getrokken, en tot op zekere hoogte was er in het voorjaar van 2010 een opvallende influx van de soort (fig. 7), gezien overal foto's opdoken die correspondeerden met de reeds onderzochte exemplaren. Doorgaans vrij grijze beesten met een aantal typische kenmerken. Na diverse exemplaren vergeleken te hebben blijkt dat *M. jurassicella* best goed te onderscheiden is van de twee andere verwante soorten, al zal een preparaat bij de afgevoegen exemplaren altijd noodzakelijk blijven.

De compilatie van typische kenmerken per soort van *M. jurassicella*, *M. divisella* en *M. bradleyi* gaf meer houvast om ook de foto's te kunnen identificeren. Het beeld- en collectiemateriaal werd hierna geordend, waarbij meteen opviel, dat de exemplaren volstrekt verschillend waren. Materiaal uit bijv. de kustregio correspondeerde niet met de Veluwe exemplaren, maar ook *Mompha*'s uit de polderregio leken niet op die van de Veluwe noch op die uit de duinen. Op basis van deze waarnemingen is het aannemelijk dat *M. jurassicella* in Nederland begonnen is aan een uitbreiding van het areaal. *M. divisella*, een soort die vroeger vooral uit de kustregio bekend was, is het meest herkenbaar van de drie. Inmiddels duiken er ook steeds meer vondsten van deze soort op (fig. 6). Toch lijkt deze soort vrij 'orthodox' aan de kustregio gebonden te zijn. *M. bradleyi* is buiten Zuid-Limburg niet elders waargenomen en daarom lijkt het er op dat ook deze soort zijn huidige verspreidingsgebied niet heeft gewijzigd.

Herkenning

Kenmerken van *Mompha divisella* (Fig. 1.): thorax bruinachtig tot wit, donker wordend naar binnen toe, maar vooral aan de voorzijde; vleugels variabel maar onmiskenbaar door de krachtige knoopvlek in rusthouding.

Dit is de enige soort, waarbij de lichte onderrand sneeuw wit zijn kan. Door de zwarte tinten die de voorvleugel kent, in combinatie met de lichte onderrand, een heldere band op drievierde en orangerode tinten wekt de soort een bonte indruk. Wanneer de witte onderrand bruinachtig is, dan doet deze denken aan *M. jurassicella* maar alsnog zijn dan zwarte knoopvlekken zichtbaar. Zeer contrastrijke exemplaren zijn doorgaans *M. divisella*.

Onderzocht materiaal (fig. 9-11): **Noord-Holland:** Texel, De Waal, 23.x.2009 (W. Bakker, foto); Alkmaar, 15.iv.2009 (leg. & coll. J. van Roosmalen); **Zuid-Holland:** Rotterdam, Kralingsche Bos, 3.iv.2009 (U. Kloss, foto). <http://waarneming.nl/soort/photos/20868>

Kenmerken van *Mompha bradleyi* (fig. 2.): thoraxbehaving naar binnen toe donkerder wordend; vleugels donkergrijs, met iets lichtere bestuiving; onderrand met een lichte vlek, meestal tweekleurig, in basale veld bruinig, richting apex witter; knoopvlekken minder rond als bij *M. divisella*, onregelmatiger, langgerekt; oranje tinten zijn tamelijk roestbruin.

Mompha jurassicella (fig. 3-5): Van deze soort zijn weinig afbeeldingen te vinden en daarom heb ik foto's genomen van drie kleurvormen. De soort is snel te herkennen aan het 'fletse' uiterlijk en het ontbreken of zeer matige aanwezigheid van de knoopvlekken. Voorlopig zijn er drie vormen te herkennen: exemplaren uit de lijn Zeeland-kustregio-Groningen zijn vrij bont en helder van kleur, die uit Noord-Brabant en België zijn beduidend grauw en de derde vorm is een tussenvorm en gevonden bij exemplaren uit Wageningen en Beuningen (prov. Gelderland). De genitaalstructuur is beschreven in Koster (2002: 249) en in www.dissectiongroup.co.uk.

Kenmerken: thorax vooral egaal, wat zandkleurig, zelden donker; kop vooral aan zijanten licht van kleur; voelsprietten slanker dan bij de andere twee soorten; vleugels amper contrastrijk van kleur, donkerder en fijn grijs gespikkeld, nooit met rode tint, enige opvallende oranje is mogelijk buiten de subterminale fascia; zwarte splinterstreep zeer sterk aanwezig, beginnend in het basale deel, vergezeld met een opvallende stigmavlek; wijfje met grote zwarte stigmavlek die bij het mannetje meer balkvormig is en omringd door een warme oranje schubbenpartij; langs de costa bij contrastrijke exemplaren soms aan de basis een donkere schoudervlek vergelijkbaar met die van bijv. *Carpatolechia decorella* (Haworth); knoopvlekken: de lichte onderrand van de voorvleugels vertoont bij *M. divisella* en *M. bradleyi* een zwarte vlek, in rusthouding als het ware een knoop, bij *M. jurassicella* is hiervan geen sprake; ondervleugels met apex wat bleker, verder met een lichte franje die richting de apex spontaan heel donker wordt.

Onderzocht materiaal: Zuid-Holland: Boskoop, 12.iii.2009 (J. van Beek, incl. preparaat, coll. Muus); Rotterdam, 6.xi.2009 (J. de Gans, foto, fig. 6); Rotterdam, 24.iii.2010 (C. de Groot, van foto); Oud-Beijerland, 7.iv.2010 (C.A.A. van den Berg, foto); Leiden, Heempark, 31.iii.2008; 22.iv.2010 (L. Olsthoorn, coll. Muus); **Groningen:** Haren, 10.iv.2010 (K. Boele, foto); **Friesland:** Leeuwarden, 25.iii.2010 (Muus, obs.); **Noord-Brabant:** Woudrichem, 26.iii.-2.iv.2010 (3 exx., incl. preparaat, E.-J. van Haaften, coll. Muus); **Gelderland:** Wageningen iii.2010 (3 exx., G. van der Linden, incl. preparaat, coll. Muus); Beuningen, 24.iv.2010 (H. Alberts, foto); **Noord-Holland:** Amsterdam, 8.x.2009 (R. Heemskerck, foto); Brussel, 14.iii.2009 (B. Hanssens, det. T. Muus, foto) **Nieuw voor de fauna van België.** Zie: <http://waarnemingen.be/fotonew/0/649240.jpg> (fig. 8).

Literatuur:

Koster JC 2002. Momphidae. In: Emmet AM & JR Langmaid. The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland. Volume 4(1). Oecophoridae to Scythrididae: p. 224-254.

Koster JC 2009. Mompha jurassicella. In: Muus TST & Corver SC. Versie 1.0, <http://www.microlepidoptera.nl>.

De foto's zijn van T. Muus tenzij anders aangegeven.

Veldtips van Jacques Wolschrijn voor de eerste maanden van het jaar.

Jaap Zwier

Ongeveer twee jaar geleden vroeg ik aan Jacques Wolschrijn of hij een aantal micro's op naam wilde brengen, omdat dat mij niet lukte. Het bleef niet bij determineren. Jacques vertelde honderduit over vindplaatsen van bepaalde dieren, hoe ze overwinterden, hoe je het beste zakjes kon verzamelen, waar je op moest letten bij het uitkweken, op welke planten welke dieren voorkwamen en wat niet al. Op een gegeven moment duizelde het me van de tips die ik te horen kreeg.

Toen ik wegreed, dacht ik: dat is allemaal erg interessant maar wat zei hij nu ook precies weer. Ik nam me toen voor nog eens op bezoek te gaan en alles op te schrijven en dan later in *Franje* te zetten, zodat anderen er ook iets aan hadden.

Op een zonnige dag in maart reed ik naar Twello. Jacques nam me meteen mee naar zijn tuin. Aan de waslijn hing een dik roodgekleurd touw, waarop tot mijn verbazing vijf gehakkelde aurelia's zaten. In een emmer met twee liter wijn, waarin twee kilo suiker was opgelost, lagen nog meer touwen. Het leek me wel wat om dat ook eens uit te proberen. Eigenlijk was het een andere vorm van smeren.

Hij had er een vanglamp staan en aan de muur en de schutting hingen lakens. Elke avond ging het licht aan en het wemelde in deze tijd op het laken van de *Orthosia*'s vertelde Jacques. De avond ervoor werden er 45 exemplaren van *O. cruda* en *O. incerta* geteld.

In de tuin vertelde hij allerlei zaken over de soorten die leven op planten, zoals bijvoorbeeld op de sleedoorn (*Prunus spinosa*): hierop zijn te vinden *Stigmella plagicolella* (Stainton), *Lyonetia prunifoliella* (Hübner) en *Parornix finitimella* (Zeller) met twee generaties, één in mei en de ander in augustus. Daarnaast is er *Parornix torquillella* (Zeller) die één generatie heeft. Een ander voorbeeld zijn de soorten die op de els (*Alnus* sp.) leven: *Caloptilia elongella* (Linnaeus), *C. falconipennella* (Hübner), *Bucculatrix cidarella* Zeller, *Phyllonorycter rajella* (Linnaeus), *P. kleemannella* (Fabricius) en de kokermotten *Coleophora alnifoliae* Barasch, *C. serratella* (Linnaeus) en *C. violacea* (Strom).

Er werd nog veel meer verteld maar dat heb ik in de onderstaande lijst verwerkt. Door een heel vervelende ervaring was zijn tuin nu minder interessant dan twee jaar geleden. Toen stonden er 88 soorten (wilde) planten in de tuin en telde hij 332 soorten vlinders. De tuin heeft op dit moment nog niet de oude glorie maar is hard op weg om weer zo rijk te worden als het was.

Franje 13 (26) – september 2010

Tegen de achtergevel stonden bakken met rupsen en poppen. Toen ik er in de maand april weer kwam was net een oranjetipje, *Anthocharis cardamines* (Linnaeus) uitgevlogen en in een andere bak zaten 50 poppen van het landkaartje, *Araschnia levana* (Linnaeus) te wachten op uitkomen. Tegen de schutting en in de keuken stonden meer dan 60 potten met daarin allerlei rupsen, poppen en zakjes. Nelly Wolschrijn verzorgde dit geheel door ze nat te houden met de bloemenspuit en in de gaten houden of er al wat uitgekomen was. Vorig jaar kweekte Nelly al met al zo'n 600 dieren.

Jacques laat een lijst zien van micro's en macro's van zowel vlinders als rupsen, die hij heeft waargenomen tussen 1 januari en 15 april 2009. De rupsen van bijna alle andere soorten worden echter pas actief als het blad aan de bomen komt.

Het hierna gepresenteerde overzicht is gebaseerd op waarnemingen van Jacques. Hierin werden niet de soorten opgenomen die in extreme tijden verschenen zijn. Zo was het in 2007 op 15 april 28° ('s nachts 12°) en dan is het logisch dat er niet voor die tijd specifieke soorten komen. Ook de dagen daarvoor waren aan de warme kant. In 2008 was de temperatuur in die tijd weer normaal, maar in 2009 was het 20° ('s nachts 10°) en dat soort bijzondere situaties geeft dus een afwijkend beeld. Misschien zijn er waarnemingen waarover degene die dit leest verbaasd is, maar alles is gebaseerd op eigen waarnemingen van de laatste tien jaren en er is niet gestreefd naar volledigheid.

Toen ik de resultaten van het eerste gesprek naar Jacques mailde, deed ik dat met gemengde gevoelens, omdat het een opsomming was van allerlei wetenswaardigheden, waarvan moeilijk een samenhangend artikel te maken was. Jacques voelde dat ook zo en maakte daarom de volgende indeling om enige orde in die chaos te scheppen:

- 1) Vlindersoorten met de vliegtijd in de wintermaanden en het vroege voorjaar.
- 2) Vlindersoorten die uit de winterpauze komen en als imago overwinterden.
- 3) Soorten waarvan de rupsen in winterpauze waren gegaan,
- 4) Vlindersoorten waarvan de rupsen in de eerste maanden van het jaar uit het ei komen en dan verzameld kunnen worden.

1. Vlindersoorten met de vliegtijd in de wintermaanden en het vroege voorjaar.

Eriocrania subpurpurella (Haworth). Begin april is deze soort overdag te vinden op eik (*Quercus*). De meeste *Eriocrania* soorten leven echter op berk (*Betula*), waar de vlindertjes van het stuifmeel van de katjes eten!

De soorten van de familie Psychidae: *Narycia duplicella* (Goeze), *Dahlica triquetrella* (Hübner), *D. lichenella* (Linnaeus), *Siederia cembrella* (Linnaeus), *Taleporia tubulosa* (Retzius), *Bankesia douglasii* (Stainton), *Bacotia claustrella* (Bruand) en *Proutia betulina* (Zeller) vliegen eveneens overdag. De rupsen overwinteren in de zakjes in het substraat. Ze kruipen bij de eerste vorstvrije dagen tegen boomstammen en schuttingen op om een plekje te vinden om te verpoppen. Per soort is dat een beetje verschillend. Zo eet *P. casta* (Pallas) door tot eind mei. *B. douglasii* vliegt 's morgens heel vroeg. *P. betulina* was in het voorjaar van 2010 erg algemeen.

Van de Oecophoridae vliegt *Semioscopis avellanella* (Hübner) in februari-maart rond berken (*Betula*). Deze soort komt op licht af evenals *S. oculella* (Thunberg) die begin april rond berken vliegt en *Diurnea fagella* (Denis & Schiffermüller) die in april vooral overdag op beukenstammen vliegt. *Dasytroma salicella* (Hübner) vliegt eind maart rond het middaguur in

Franje 13 (26) – september 2010

bosbesgebieden terwijl *Amphisbatis incongruella* (Stainton) rond die tijd op grazige plekken op de heide is te vinden.

Tortricodes alternella (Denis & Schiffermüller) komt op licht af en is zeer algemeen. *Epinotia pygmaeana* (Hübner) vliegt overdag op spar (*Picea* sp.) en *Ancylis unguicella* (Linnaeus) vliegt begin april overdag op de heide. *Pammene giganteana* (De Peyerimhoff) zit begin april overdag op de eikenstammen, maar pas op: er zitten meer *Pammene*-soorten op eik (*Quercus* sp.) waaronder *P. argyrana* (Hübner).

Anthocharis cardamines (Linnaeus), *Pieris napi* (Linnaeus), *Gonepteryx rhamni* (Linnaeus) en *Celastrina argiolus* (Linnaeus) welke laatste in 2010 al in begin april is gezien,

vliegen eveneens overdag. Rond berken (*Betula* sp.) vliegen overdag *Achlya flavicornis* (Linnaeus) en *Archiearis parthenias* (Linnaeus) welke laatste ook op licht afkomt.

Ook *Apocheima hispidaria* (Denis & Schiffermüller) komt op licht af. Het bijzondere van deze soort is dat de popjes van de ongevleugelde vrouwtjes van deze soort in januari onder een eikenboom uitgegraven kunnen worden.

Op licht komen verder af: *Apocheima pilosaria* (Denis & Schiffermüller), *Lycia hirtaria* (Clerck), *Biston stratarius* (Hufnagel), *Agriopis leucophearia* Denis & Schiffermüller), *A. marginaria* (Fabricius), *Ectropis crepuscularia* (Denis & Schiffermüller), *Theria primaria* (Haworth) (begin januari in meidoornhagen langs de grote rivieren), *Theria rupicaprararia* (Denis & Schiffermüller), (februari/maart in meidoornhagen langs de grote rivieren), *Alsophila aescularia* (Denis & Schiffermüller), *Costaconvexa polygrammata* (Borkhausen), *Drymonia ruficornis* (Hufnagel), *Xylocampa areola* (Esper), *Orthosia*-soorten, *Spudaea ruticilla* (Esper), *Panolis flammea* (Denis & Schiffermüller), *Cerastis rubricosa* (Denis & Schiffermüller), *Colocasia coryli* (Linnaeus), *Nola confusalis* (Herrich-Schäffer), *Eupithecia abbreviata* Stephens (rondom eik), *E. dodoneata* Guenée (rondom eik), *Plutella xylostella* (Linnaeus) is een trekvlinder die al vroeg in het jaar te zien is). *Gymnoscelis ruffasciata* (Haworth), *Trichopteryx carpinata* (Borkhausen) en *Colostygia multistrigaria* (Haworth) komen eveneens op licht af en worden bij de geringste storing ook overdag gezien.

2. Vlindersoorten die uit winterpauze komen en als imago overwinterden

Caloptilia sp. overwinteren als imago en worden gevangen op licht. Je kunt ze vinden in de buurt van de voedselplant. *Acrolepiopsis assectella* (Zeller), *Acrolepia autumnitella* Curtis, *Lyonetia prunifoliella* (Hübner), *Ypsolopha mucronella* (Scopoli), *Y. ustella* (Clerck) komen op licht af en overwinteren als imago. *Agonopterix* sp., *Mompha epilobiella* (Denis & Schiffermüller) en *M. subbistrigella* (Haworth) komen op licht en de rupsen van deze vlinders leven in mei en juni en gaan daarna al in diapauze. Dat geldt ook voor de soorten van het genus *Acleris* die allemaal overwinteren als imago. Op heidevelden op het oude blad dat nog aan de eiken (*Quercus*) zit, zitten de rupsjes van *Acleris ferrugana* (Denis & Schiffermüller), *A. notana* (Donovan) en *A. hyemana* (Haworth) welke laatste soort eind maart-april vliegt en dan bij goed weer op heidevelden te vinden is. *Alucita hexadactyla* Linnaeus, *Amblyptilia acanthadactyla* (Hübner), *Emmelina monodactyla* (Linnaeus) en *Epermenia chaerophyllella* (Goeze) overwinteren als imago en komen op licht af.

Soorten die overdag vliegen en overwinteren als imago zijn *Inachis io* (Linnaeus), *Aglais urticae* (Linnaeus), *Eupsilia transversa* (Hufnagel), *Hypena rostralis* (Linnaeus), *Polygona c-album* (Linnaeus), *Scoliopteryx libatrix* (Linnaeus) en *Spudea ruticilla* (Esper). De volgende soorten komen op smeer af en zijn het hele najaar en winter actief, mits het niet vriest: *Conistra vaccinii* (Linnaeus), *C. rubiginosa* (Scopoli), *C. rubiginea* (Denis & Schiffermüller),

Fig. 1. *M. divisella* (coll. ZMA)
Amerongen UT, leg. G.A. Bentinck,

Fig. 2. *M. bradleyi* (coll. ZMA) Kerkrade,
prov. Limburg, leg. B. van Aartsen, e.l.

Fig. 3. Lichte vorm. *M. jurassicella*
(wifje), Boskoop , prov. Zuid-Holland,
leg. J. van Beek. 12.iii.2009.

Fig.4. Grauwe vorm. *M. jurassicella*
(man), Woudrichem, prov. Noord-
Brabant, leg. E.-J. van Haften.

Fig. 5. Egaal donkere vorm van *M. jurassicella* (wifje),
wageningen, leg. G. van der Linden, maart 2010.

Franje 13 (26) – september 2010

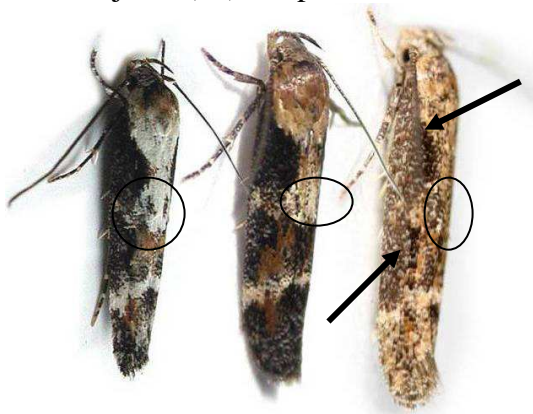

Fig. 6. De drie *Mompha*-soorten in rusthouding vastgelegd:
Links: *M. divisella* (foto: H. Bantock, zonder plaats en datum);
midden: *M. bradleyi* (foto: D. Wilson, Engeland, zonder plaats en datum);
rechts: *M. jurassicella* (foto: J. de Gans, 6.xi.2009, Rotterdam).

fig. 7. Verspreiding van *Mompha jurassicella* in Nederland

Fig. 8. *Mompha jurasicella* Brussel,
14.iii.2009 (foto: B. Hanssens)

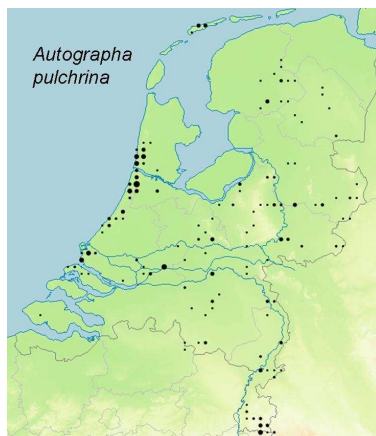
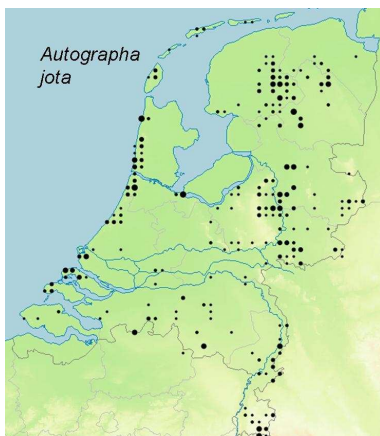
Fig. 9. *Mompha divisella*
3.iv.2009 , Rotterdam,
Kralingse Bos (foto: Uwe
Kloss)

Fig. 10. *Mompha divisella* (foto:
John van Roosmalen)

Fig. 11. *Mompha divisella*
23.x.2009 (foto: Wim Bakker)

Franje 13 (26) – september 2010

C. erythrocephala (Denis & Schiffermüller), *Lithophane semibrunnea* (Haworth) en *Xylena exsoleta* (Linnaeus). Daarentegen komen *Aglia tau* (Linnaeus), *Endromis versicolora* (Linnaeus) (van deze twee laatste twee soorten wordt vrijwel altijd aangenomen dat de pop overwintert), *Hydria cervinalis* (Scopoli), *Nycteola revayana* (Scopoli), *Xylena vetusta* (Hübner) wel op licht af en zijn eveneens het hele najaar en winter actief, mits het niet vriest.

3. Soorten waarvan de rupsen in winterpauze zijn gegaan.

Cedestis subfasciella (Stephens) is een soort die leeft op grove den (*Pinus sylvestris*). *Ocnerostoma friesei* Svensson leeft eveneens op de grove den of vliegden (*Pinus sylvestris*) en die spint twee lange naalden aan elkaar waarbij de top bruin wordt door vraat. Tussen die twee naalden zit een spinseltje en daarin zit een popje of een rupsje. Je vindt ze op de heide maar ook in tuinen.

Ook kweekte hij de volgende *Coleophora* soorten waarvan de meeste soorten vliegen vanaf de langste dag van het jaar: *C. vacciniella* Herrich-Schäffer, *C. cornutella* Herrich-Schäffer en *C. vitisella* Gregson. *Coleophora gryphipennella* (Hübner) zit op hondsroos (*Rosa canina*). In het najaar zijn de rupsjes nog niet volgroeid en overwinteren ze in zakjes, in voorjaar gaan ze weer eten en pas dan moet je ze verzamelen.

Coleophora glitzella O. Hoffmann leeft op de rode bosbes of vossenbes (*Vaccinium vitis-idaea*) en komt uit het ei in februari, als het niet vriest en begint dan aan het blad te vreten. De rups maakt een heel klein gangetje en maakt dan een zakje waarna het zich in maart op de grond laat vallen en daar blijft liggen tot het volgende jaar. In februari kruipt het dier omhoog, mineert het blad en sluit dan met materiaal uit het gemineerde deel zijn zakje. Vervolgens eet deze nog een tijdje door en komt in juni uit.

Coleophora juncicolella Stainton is een soort van heidegebieden. Sla met je net door de vegetatie en neem het materiaal mee naar huis. Als je dat vervolgens uitstrooit op een wit papier dan zie je allerlei spinnetjes, kevers en wat niet al weglopen uit de hoop korrels die op tafel liggen. Op een gegeven moment houdt dat op en zie je dat sommige korrels bewegen en dat zijn de zakjes die we zoeken. Je kunt ze bijvoeren met takjes struikheide (*Calluna vulgaris*).

Coleophora solitariella Zeller leeft op grote muur (*Stellaria holostea*). In het najaar maakt de rups een klein zakje en gaat dan in diapauze om in het voorjaar op de onderste bladen van de plant een grotere zak te maken. Ze verpoppen in het substraat en rond 21 juni, de kortste nacht van het jaar, komen ze uit, zoals zoveel coleophoriden die omstreeks die tijd uitkomen.

Op de oude bladeren van de hondsdrif (*Glechoma hederacea*) kun je de zakjes vinden van *Coleophora albitarsella* Zeller. Tot mijn verbazing had Jacques een grote glazen pot over de plant gezet om te voorkomen dat de muizen de beestjes opaten.

Het zwarte zakje van *Coleophora pyrrhulipennella* Zeller kun je vaak samen vangen met dat van *C. juncicolella* rond hun voedselplant struikheide en dopheide (*Erica tetralix*).

Als de sloten en plassen bevroren zijn kun je in moeras-gebieden gaan zoeken naar zakjes van *Coleophora hydrolapathella* M. Hering op de oude stengels van de grote waterzuring (*Rumex hydrolapathum*).

Lasiocampa quercus (Linnaeus) kan zonnend op struikheide (*Calluna vulgaris*) en dopheide (*Erica tetralix*) en bosbes (*Vaccinium* sp.) worden aangetroffen. *Lasiocampa trifolii* (Denis & Schiffermüller) en *Euthrix potatoria* (Linnaeus) brengen de winter ook als rups door.

4. Vlindersoorten waarvan de rupsen in de eerste maanden van het jaar uit het ei komen en dan verzameld kunnen worden.

In de eerste maanden van het jaar werden door Jacques rupsen verzameld van *Lampronia morosa* (Zeller), *Dichonia aprilina* (Linnaeus), *Dicallomera fascelina* (Linnaeus) en *Trifurcula immundella* (Zeller) welke laatste soort in januari gangmijtjes in de takjes van de brem (*Cytisus scoparius*) maakt.

Hij vond de rupsen van *Phyllonorycter junoniella* (Zeller) op rode bosbes (*Vaccinium vitis-idaea*) en die van *Caryocolum tricolorella* (Haworth) en *C. kroesmanniella* (Herrich-Schäffer) op grote muur (*Stellaria holostea*).

Rupsen van *Argyroploce arbutella* (Linnaeus) leven op rode bosbes of vossenbes (*Vaccinium vitis-idaea*) en zijn in maart te vinden. De voedselplant is herkenbaar aan de grote groene plekken in de heide, maar soms zijn die grijs, wit en verdord en daar zitten veel rupsjes in. Ze verpoppen, afhankelijk van de temperatuur, binnen een paar dagen.

Rhopobota ustomaculana (Curtis) leeft ook op de rode bosbes (*Vaccinium vitis-idaea*) in aan elkaar gesponnen blaadjes. De vlinder vliegt in mei.

Notocelia cynosbatella (Linnaeus), *N. roborana* (Denis & Schiffermüller) en *N. rosaecolana* (Doubleday) leven alledrie op de hondsroos (*Rosa canina*). De rups spint de uitlopers samen. Als je die vindt, plukt en in een potje doet, komen ze snel uit. In de duinen is er bovendien kans op *Retinia resinella* (Linnaeus). De rups leeft in de bekende harsbuilen van grove den (*Pinus sylvestris*). Als je die plukt dan komen de vlinders snel uit in de zomermaanden.

Hommage aan Gerard Slob

Willem Ellis

In de winter van 2009 is Gerard Slob overleden. Wie hij was, en wat zijn betekenis is geweest, is door Maurice Jansen al uiteengezet in de *Franje* van februari 2010.

Slob's collectie is naar het Zoölogisch Museum in Amsterdam gegaan. Daar hoorde ook een bovenmaats kasboek bij, waarin hij waarnemingen noteerde, in het bijzonder een reeks waarnemingen in 1963 tot 1966. Bijna alle waarnemingen zijn gedaan in zijn woonplaats Schelluinen, aan de zuidrand van het Groene Hart van Zuid-Holland. De aard van de vlinders, en de soms verbazend hoge aantallen exemplaren maken duidelijk dat het om lichtval-waarnemingen gaat. Helaas werden niet altijd alle soorten consequent geteld, en werd er dan volstaan met een vinkje, maar er zijn toch ruim voldoende getallen, én aantallen waarnemingsdagen, om tot een schatting te komen van de locale talrijkheid van de macro's (Slob verzamelde geen micro's) in de zestiger jaren. Uiteraard zijn de waarnemingen gedigitaliseerd en opgenomen in Noctua, het landelijk vlinderbestand in beheer bij de WVF en De Vlinderstichting. In dit artikelje wil ik laten zien hoe waardevol Slob's gegevens waren.

In Schelluinen (min of meer incidentele waarnemingen in andere plaatsen laat ik buiten beschouwing) werden door hem tijdens 203 vangnachten 303 soorten macro's waargenomen.

Franje 13 (26) – september 2010

Op basis van alleen Slob's waarnemingen heb ik de talrijkheid van deze vlinders, toen en daar, berekend. De wijze van berekenen wordt uiteengezet op www.vlindernet.nl. Het eerste wat dan opvalt is dat voor een aantal van de gewone soorten de talrijkheid heel hoog ligt. Dit hangt zeker samen met de grote aantallen die hij per nacht in zijn val had (tot een maximum van 654 exemplaren van *Diarsia rubi* (Vieweg)). Dit past in een algemene indruk dat het aantal exemplaren per soort, de populatiegrootte dus, tegenwoordig een afnemende tendens vertoont. Het is moeilijk dit hard te maken, niet veel waarnemers tellen zo zorgvuldig en hun resultaten zijn onderling moeilijk vergelijkbaar, maar cijfers als deze wijzen zeker in die richting.

Ik heb de situatie in Schelluinen in de zestiger jaren vergeleken met de talrijke-cijfers in het Rijnmondgebied die berekend zijn over de periode 1980-2009 en die in Noctua beschikbaar zijn. (Soorten die Slob niet gezien heeft zijn daarbij buiten beschouwing gelaten.) Dit is gedaan door soorten tweemaal een rangnummer te geven, éénmaal op basis van Slob's data, andermaal volgens de Rijnmonddata. De hoogst scorende, talrijkste, soort kreeg een 1, de volgende een 2, enz. Hoewel de absolute waarden van de talrijkheid duidelijk sterk van elkaar verschillen, geeft een paarsgewijze vergelijking van de ranggetallen een goed beeld welke soorten voor- of achteruit zijn gegaan.

De tabel toont de 50 soorten die het meest vooruit zijn gegaan sinds de tijd van Slob én de 50 die het meest zijn achteruitgegaan. Niet alle soorten zijn zo sterk verschoven; de gewone *Noctua pronuba* (Linnaeus), *Drepana falcataria* (Linnaeus) of *Agrotis exclamationis* (Linnaeus) en *A. segetum* (Denis & Schiffermüller) zijn bijvoorbeeld nauwelijks van plaats op de ranglijst veranderd.

De tabel geeft niet alleen de twee rangnummers en hun verschuiving, maar ook een getal dat een indicatie geeft van de mate van voor- en achteruitgang en bedreiging van de soort. De tabellen laten een duidelijke afname zien van uitgesproken soorten van het laagveenmoeras, en een toename van soorten die gebonden zijn aan bomen en struiken. Kortgezegd: we zien hier de "verparking" van het Groene Hart, gepaard gaande met een overwegende achteruitgang van bedreigde soorten.

Dat zijn geen vrolijke conclusies. Niettemin is het goed dat duidelijk is geworden wat hier gebeurd is, en wat, min of meer, de oorspronkelijke situatie van de fauna van het gebied was. Dit inzicht danken we aan Slob's stug volgehouden waarnemingen, waarbij alle soorten, niet alleen de bijzonderheden, werden geteld, aan het feit dat zijn waarnemingen op papier stonden, en bewaard zijn gebleven. Slob was niet de enige vlinderaar die zo te werk ging, er waren en zijn er meer, zij het niet heel veel. Dit stukje is om te laten zien waar het goed voor is.

Bijschrift bij de twee tabellen.

De twee tabellen geven een overzicht van de soorten die het sterkst vooruit en achteruit zijn gegaan. De eerste drie cijferkolommen worden in de tekst toegelicht. De laatste kolom geeft de mate van bedreiging of uitbreiding van de soorten. Dat wordt in Noctua aldus berekend: bedreiging = mate van achteruitgang x zeldzaamheid (negatieve getallen); uitbreiding = mate van vooruitgang x talrijkheid (positieve getallen).

Tyria jacobaea (Linnaeus) is in Nederland met 19 een van de sterkste stijgers, *Autographa pulchrina* (Haworth) met twaalf een van de sterkste dalers.

Soorten die min of meer kenmerkend zijn voor het laagveen zijn gevlagd met ##, soorten die thuishoren in drogere, meer bosrijke gebieden zijn gemerkt met ** (dankbaar gebruik makend van Vlindernet).

Franje 13 (26) – september 2010

Soorten die zijn afgenomen. Tabel 1	rang bij Slob	Rang nu Rijnmond	afname	bedreiging
<i>Abrostola tripartita</i>	10	271	-261	6
<i>Leucania obsoleta</i> ##	27	251	-224	-3
<i>Sideridis rivularis</i>	21	244	-223	3
<i>Euxoa nigricans</i>	59	270	-211	-8
<i>Ipimorpha retusa</i> ##	69	276	-207	-6
<i>Perizoma albulata</i> ##	87	289	-202	1
<i>Simyra albovenosa</i> ##	83	282	-199	0
<i>Apamea unanimitis</i> ##	33	230	-197	-1
<i>Mythimna straminea</i> ##	93	285	-192	7
<i>Denticucullus pygmina</i> ##	75	266	-191	-2
<i>Acronicta tridens</i>	36	216	-180	-6
<i>Arenostola phragmitidis</i> ##	74	253	-179	-4
<i>Heliotropha leucostigma</i> ##	66	235	-169	-4
<i>Capsula sparganii</i> ##	96	258	-162	4
<i>Clostera curtula</i>	45	205	-160	-3
<i>Apterogenum ypsilon</i> ##	109	267	-158	5
<i>Orthonama vittata</i> ##	91	249	-158	-1
<i>Autographa pulchrina</i>	133	290	-157	-12
<i>Ipimorpha subtusa</i> **	64	217	-153	-5
<i>Orthosia gracilis</i> ##	94	246	-152	-3
<i>Subacronicta megacephala</i> ##	17	167	-150	-1
<i>Mesotype didymata</i>	132	278	-146	-7
<i>Clostera anachoreta</i>	130	275	-145	-6
<i>Plusia festucae</i> ##	42	186	-144	4
<i>Laterologia ophiogramma</i> ##	84	223	-139	3
<i>Naenia typica</i> ##	60	198	-138	-8
<i>Spilosoma urticae</i> ##	143	281	-138	-2
<i>Hoplodrina blanda</i>	43	180	-137	8
<i>Paracolax tristalis</i> **	149	286	-137	-4
<i>Smerinthus ocellata</i> **	39	176	-137	-3
<i>Hydraecia micacea</i>	53	189	-136	-3
<i>Lenisa geminipuncta</i> ##	123	256	-133	-4
<i>Graphiphora augur</i>	62	194	-132	-7
<i>Notodonta ziczac</i> **	46	178	-132	-5
<i>Earias clorana</i> ##	41	172	-131	9
<i>Sideridis turbida</i>	110	241	-131	-6
<i>Abrostola triplasia</i>	76	206	-130	8
<i>Apamea lithoxylaea</i>	81	209	-128	1
<i>Rhizedra lutosa</i> ##	68	195	-127	-2
<i>Gortyna flavago</i>	122	243	-121	-6
<i>Leucoma salicis</i> ##	67	185	-118	-5
<i>Caradrina clavipalpis</i>	58	174	-116	-3
<i>Noctua orbona</i> **	117	227	-110	-2
<i>Pterapherapteryx sexalata</i> ##	158	268	-110	-7
<i>Pterostoma palpina</i>	13	123	-110	-5
<i>Lycia hirtaria</i> **	165	274	-109	-4
<i>Furcula furcula</i>	86	193	-107	-4
<i>Hydraeda petasitis</i> ##	195	301	-106	0
<i>Nola cucullatella</i> **	118	220	-102	-8
<i>Pyrrhia umbra</i>	167	269	-102	-7

Franje 13 (26) – september 2010

Soorten die zijn toegenomen. Tabel 2	rang bij Slob	rang nu Rijnmond	toename	bedreiging
<i>Deltote pygarga</i> **	297	20	277	8
<i>Ematurga atomaria</i>	275	4	271	7
<i>Erannis defoliaria</i> **	278	17	261	7
<i>Petrophora chlorosata</i>	294	33	261	-2
<i>Alsophila aescularia</i> **	260	22	238	-2
<i>Macroglossum stellatarum</i>	249	13	236	11
<i>Operophtera brunata</i> **	233	5	228	7
<i>Eupsilia transversa</i> **	245	23	222	4
<i>Colotois pennaria</i> **	269	59	210	0
<i>Watsonalla binaria</i> **	254	47	207	-1
<i>Diaphora mendica</i> **	273	72	201	2
<i>Deltote bankiana</i> ##	240	45	195	-1
<i>Pheosia gnoma</i> **	295	110	185	-2
<i>Eupithecia nanata</i> **	281	98	183	-2
<i>Dypterygia scabriuscula</i> **	274	95	179	-1
<i>Euplexia lucipara</i> **	282	114	168	-2
<i>Colostygia pectinataria</i>	268	106	162	8
<i>Orthosia cruda</i> **	180	19	161	-1
<i>Herminia grisealis</i> **	246	89	157	1
<i>Omphaloscelis lunosa</i>	290	133	157	-2
<i>Tyria jacobaeae</i>	231	75	156	19
<i>Agriopsis aurantiaria</i> **	259	104	155	3
<i>Eupithecia succenturiata</i>	244	101	143	-4
<i>Thera obeliscata</i> **	204	62	142	0
<i>Pelosia muscerda</i> ##	213	73	140	5
<i>Selenia dentaria</i> **	230	90	140	-4
<i>Falcaria lacertinaria</i> **	284	149	135	-6
<i>Idaea aversata</i>	151	18	133	4
<i>Mythimna albipuncta</i> ##	287	155	132	9
<i>Zeuzera pyrina</i> **	303	175	128	0
<i>Poecilocampa populi</i> **	215	88	127	-1
<i>Amphipyra pyramidea</i> **	138	12	126	0
<i>Biston strataria</i> **	236	111	125	-3
<i>Peribatodes secundaria</i> **	292	169	123	-1
<i>Phlogophora meticulosa</i>	147	24	123	-2
<i>Eilema griseola</i> ##	241	121	120	-2
<i>Xestia xanthographa</i>	164	44	120	-2
<i>Triodia sylvina</i> **	173	54	119	0
<i>Xestia sexstrigata</i> ##	301	182	119	-7
<i>Eupithecia centaureata</i> **	193	76	117	-1
<i>Lacanobia thalassina</i> **	248	131	117	-3
<i>Calliteara pudibunda</i> **	181	65	116	-1
<i>Campaea margaritaria</i> **	156	40	116	5
<i>Eupithecia icterata</i> **	279	163	116	-6
<i>Aplocera efformata</i> **	264	151	113	-1
<i>Hypomecis punctinalis</i> **	184	71	113	0
<i>Cyclophora linearia</i> **	239	129	110	7
<i>Agrochola circellaris</i> **	187	78	109	-1
<i>Macaria liturata</i>	189	83	106	3
<i>Apamea remissa</i>	194	91	103	-4

Verslag van de bijeenkomst van de sectie Ter Haar op 27 februari 2010 te Schoonrewoerd

Maja S.M. de Keijzer

Aanwezig: 51 personen: Ben van As, Gerard Bergsma, Frits Bink, Stieneke Bontsema, Kees Boom, Henk Bunjes, Anton Cox, Tineke Cramer, Maarten Eijsker, Maurice Franssen, Ab Goutbeek, Dick Groenendijk, Mathilde Groenendijk, Harry Groenink, Bert Groothedde, Carel ten Ham, Hans Huisman, Auke Hunneman, Henk Hunneman, Abel Jagersma, Maurice Jansen, Willem G. de Jong, Dity Jongsma, Klaas Kaag, Trees Kaizer, Maja de Keijzer, Ben Kruijssen, Iet Kiel-Hartog, Jippe van der Meulen, Hans Meulenbelt, Wim Olyslager, Gerrit Padding, Wiebe Poppe, Karel Rijdsdijk, Peter Rooij, Wim van Rooyen, Andy Saunders, Jan Scheffers, Johan Schipperen, Jannie Sinnema, Siep Sinnema, Piet van Son, Marja van der Straten, Joke Stuurman-Huitema, Gerrit Tuinstra, Ruud Vis, D. Visser, Rob de Vos, Cun Wijnen, Kees Zwakhals en Jaap Zwier.

Afwezig met afmelding: 3 leden: Willem Oosterhof, Frans Post, Marcel Prick

Bestuursmededelingen

De voorzitter, Maurice Franssen, opent de vergadering en heet alle aanwezigen van harte welkom. Het is de bedoeling dat tijdens de najaarsvergadering de heer L. ter Marvelde een voordracht zal houden over de timing tussen het uitkomen van de eitjes van *Operophtera brumata* (Linnaeus), kleine wintervlinder en het broedseizoen van de koolmezen.

Maurice stipt alvast aan dat hij tijdens de Nationale Vlinderdag van de Vlinderstichting een voordracht zal verzorgen over nachtvlinders onder de lokkende titel “Tasten in het Duister”. Een korte samenvatting hiervan vindt u elders in deze *Franje*.

De gemelde afmeldingen van Ter Haar leden worden voorgelezen.

Reacties op het verslag van de bijeenkomst op 8 oktober 2009

De voorzitter geeft alle aanwezigen de gelegenheid om commentaar te leveren op de notulen van de bijeenkomst van 7 november 2009. Iedereen kan reageren op de inhoud van de notulen of kan aanvullende of nagekomen informatie geven.

Pagina 26, regel 4: De waarneming van *M. literosa* moet geschrapt worden.

De notulen worden goedgekeurd met inachtneming van bovenstaande correctie.

Excursies – Algemene informatie

De voorzitter verduidelijkt weer een keer de regels van deelname aan de gezamenlijke excursies van de secties Ter Haar en Snellen. Iedereen die deelneemt aan de excursie is verplicht de waarnemingen in te leveren. In veel gevallen is toestemming om te inventariseren in de excursiegebieden alleen verleend op voorwaarde dat er een officieel inventarisatierapport komt. Om onplezierige situaties te voorkomen zal vanaf 2010 aan iedere deelnemer gevraagd worden om schriftelijk zijn/haar toestemming te geven om de waarnemingen te gebruiken voor de rapportage naar de vergunningverleners. Dit is een verplichting. Daarnaast kan iedereen aangeven of zijn/haar waarnemingen ook kunnen worden doorgegeven aan de Werkgroep Vlinderfaunistiek (WVF). Al deze waarnemingen komen terecht in de database Noctua. Omdat deze database de verspreidingskaartjes genereert voor de website van de Vlinderstichting

Franje 13 (26) – september 2010

(macro's) en de website van *Microlepidoptera.nl* (micro's), geeft u automatisch toestemming aan de Vlinderstichting en *Microlepidoptera.nl* om de doorgegeven gegevens te gebruiken. In het belang van het opbouwen van waarnemingsgegevens die van belang zijn voor de vlinderfaunistiek, moedigt het bestuur van Ter Haar uiteraard de deelnemers aan om ook hiervoor toestemming te geven.

Rapportage over de Snellen en Ter Haar-exkursie 2007 in Zuid Limburg en de Snellen en Ter Haar-exkursie 2008 te Overijssel

Aan de rapportage over de gehouden excursie in 2007 (Limburg, organisator Frans Post) en in 2008 (Kuinre, organisator was Henk Hunneman) wordt hard gewerkt. Iedereen die nog waarnemingen van deze excursies heeft die niet zijn ingeleverd bij de organisator kan dat nog doen. Deze gegevens zullen worden gepubliceerd in *Franje*.

Rapportage over de Snellen en Ter Haar-exkursie 2009 in Drenthe

Het rapport over de excursie van 2009 in de provincie Drenthe is samengesteld door Gerrit Tuinstra, is heel uitgebreid en ziet er zeer verzorgd uit. Geïnteresseerden kunnen bij Gerrit een elektronisch bestand van het rapport opvragen.

2010 excursieplannen

NEV-zomerbijeenkomst

De zomerbijeenkomst 2010 vindt begin juni plaats in het gebied rond Naarden en het Naardermeer. Binnen Ter Haar is in de vergadering de beslissing gevallen om de jaarlijkse excursie niet te laten samenvallen met de NEV-zomerbijeenkomst. Het bestuur van de NEV erkent de mogelijke hindernissen om samen een excursie te houden en heeft het bestuur van Ter Haar verzocht om als het mogelijk is de Snellen/Ter Haar excursie op enige tijdsafstand te houden, liefst met een verschil van drie weken, zodat leden aan beide excursies kunnen deelnemen.

Snellen en Ter Haar-exkursie

De excursie van de Secties Snellen en Ter Haar wordt in 2010 georganiseerd door Rob de Vos. De voorzitter dankt Rob voor dit initiatief en vraagt hem om het excursiegebied wat toe te lichten. De excursie zal op een van de Waddeneilanden plaats vinden, en wel op Texel. De NEV heeft hier enkele jaren geleden een algemene zomerbijeenkomst gehouden. Het eiland biedt diverse biotopen, zoals de schorren en slikken, moerassige gebieden, polders, dorpen, duinen met zeereep en duinbossen. Alle vlinders worden geïnventariseerd: macro's en micro's. Er komen o.a. drie soorten parelmoervlinders voor. De Immetjeshoeve bij Den Burg zal een slaapplek bieden aan de meeste mensen. Uiteraard kan iedereen ook zelfstandig een logeerasse zoeken op het eiland. Op zaterdagavond zal er traditioneel een gezamenlijk diner zijn, dit keer in restaurant Havenzicht. De kosten van dit diner vallen buiten de deelnamekosten die op 25,00 Euro per nacht en op 45,00 Euro per twee nachten per persoon komen. Als men niet overnacht op de Immetjeshoeve bedragen de kosten 10,00 Euro per persoon. Opgave en meer informatie bij Rob de Vos.

Microlepidoptera-exkursie

Tymo Muus organiseert in 2010 de derde microlepidoptera-exkursie. Het inventarisatiegebied is dit jaar eveneens een Waddeneiland: Schiermonnikoog. Wat voor Texel geldt, is ook van toepassing op Schiermonnikoog: een variatie aan biotopen op een betrekkelijk klein oppervlak. In tegenstelling tot de excursies van de NEV en van Snellen en Ter Haar die doorgaan

Franje 13 (26) – september 2010

plaatsvinden tijdens een weekend, organiseert Tymo een week van maandag tot en met zaterdag. Ook tijdens deze excursies worden zowel de macro- als de microlepidoptera geïnventariseerd. De nachten worden uiteraard besteed aan het lokken van vlinders met licht, de dagen bieden ruimte voor determinatie, kennisoverdracht, uitleg, demonstraties over het opzetten van vlinders en excursies in het veld. De inventarisatie overdag maakt gebruik van kijken en gericht zoeken naar mijnen, zakjes en rupsen. Met behulp van slepen en kloppen wordt zoveel mogelijk verzameld. De maaltijden worden door de groep zelf klaargemaakt en de laatste avond is er een gezamenlijk diner. Kortom: een werkweek met veel kans voor kennisoverdracht en veel gezelligheid.

Symposium

Henk Hunneman heeft een plan om vanuit Ter Haar een keer een symposium te organiseren. Henk denkt aan algemene onderwerpen op het gebied van lepidoptera waarbij wellicht internationaal gekeken kan worden naar goede sprekers. De vraag is natuurlijk of dat onder de vlag van alleen de Sectie Ter Haar kan, dus of we zelf iets kunnen organiseren en bekostigen, of dat we aansluiting zoeken bij b.v. de entomologendag. Om met dit idee te kunnen spelen wil Henk van de aanwezigen graag horen of hier interesse voor is, of iemand wil meehelpen met organisatie en of er mensen zijn met ideeën.

Vanuit de zaal wordt gevraagd of al bekend is wat de thema's zijn of dat alles nog open is. Alles blijkt nog open. Ook wordt gevraagd naar de financiële aspecten: een symposium organiseren is duur, zeker als men sprekers uitnodigt. Dat houdt in dat men ruimte moet huren, sprekers moet uitnodigen en betalen en entreegeld moet vragen. Ook wordt opgemerkt dat een symposium liefst niet door de week zou moeten worden gehouden, maar in een weekend, zodat de werkende leden ook kunnen komen.

Iedereen kan met Henk over dit onderwerp contact opnemen. In eerste instantie melden Klaas Kaag en Maurice Franssen zich aan om met Henk Hunneman samen de (on)mogelijkheden te onderzoeken.

Bestuurssamenstelling

Sinds november 2009 zoeken we nog een nieuw bestuurslid en het bestuur is heel blij dat Gerrit Tuinstra zich bereid heeft verklaard om het bestuur te komen versterken. Vandaag wordt dus afscheid genomen van Frits Bink die zich in de afgelopen jaren heeft ingezet om mee te denken met de Sectie Ter Haar. Het bestuur bedankt Frits voor zijn inzet en hoopt dat hij zijn bijdragen aan de vergadering zal blijven leveren en dat we hem nog vaak mogen begroeten.

In november 2010 is Maurice Franssen officieel aftreedbaar als bestuurder, maar hij heeft aangegeven zich herkiesbaar te stellen. Iedereen die zich kandidaat wil stellen voor een bestuursfunctie kan dat aan het bestuur laten weten, liefst schriftelijk aan de secretaris Maja de Keijzer (boos@xs4all.nl).

Financiële zaken

Het jaarrapport financiële zaken over 2009 met toelichting ligt ter inzage op de bestuurstafel en kan worden afgehaald. De kascommissie bestaat deze keer uit de heren Maurice Jansen en Auke Hunneman. Beiden hebben voor de vergadering de stukken ingezien en de zaken in orde bevonden.

De contributie van 9,00 Euro blijft ongewijzigd. De zaalhuur in Overboeicop is verhoogd tot 75,00 Euro, dat is weliswaar een forse verhoging, maar de huur blijft nog steeds heel betaalbaar en laag vergeleken met andere onderkomens.

Franje 13 (26) – september 2010

Het punt kascontrolecommissie komt ter sprake. Willen we als vergadering wel of niet een kascontrolecommissie? Bij de Sectie Ter Haar is er geen kascontrolecommissie meer, omdat er eigenlijk zo weinig te controleren valt. Toch leeft bij de aanwezige leden het gevoel dat met meer dan 1.000,00 Euro in kas het verstandig om een controle te hebben. Dit zal zeker ook een steun zijn voor de penningmeester. De vergadering spreekt zich uit voor het handhaven van een commissie. De leden willen wel graag de tijd hebben om de stukken goed te bestuderen. Voorgesteld en geaccepteerd wordt om de stukken 2 weken voor de vergadering aan de kascontroleleden per email toe te sturen. Een laatste overleg kan dan voor de vergadering plaats vinden.

De kascontrolecommissieleden voor het controleren van de kas gevoerd over het kalenderjaar 2010 zijn Maurice Jansen (2e keer) en als nieuw lid, Jannie Sinnema. De controle zal plaats vinden voor de voorjaarsbijeenkomst van 2011.

Rondvraag

Wanbetalers: De vraag wordt gesteld wat te doen met wanbetalers. De consensus van de vergadering is dat wanbetalers via minimaal één herinnering de kans moeten krijgen om alsnog te betalen. Komt er geen reactie, dan worden wanbetalers als lid geschrapt.

Ben van As vertelt dat hij in New Mexico (USA) Psychiden heeft verzameld. Hij heeft een aantal mooie grote larven-zakjes over voor de liefhebbers.

Bert Groothedde wil graag de datum van de volgende Ter Haar vergadering. Deze wordt op 9 oktober 2010 gehouden. Cees Gielis merkt op dat in het vervolg Eddy Vermandel twee keer per jaar aanwezig zal zijn, in het voorjaar bij Snellen en in het najaar bij Ter Haar.

Faunistische mededelingen

Wim van Rooyen

Wim vertelt ons over zijn vondst van jonge rupsjes in een spinsel op afgevallen bladeren, die hij in augustus, bij de pluk van peren, aantrof. De rupsjes zijn nog erg klein en kennelijk is het hele legsel nog bij elkaar. Ze worden meegenomen voor een kweekexperiment. In september spinnen de rupsjes zich in en overwinteren binnen het spinsel. De verpoping vindt plaats in het voorjaar en de uitgekomen vlinders zijn donsvlinders: *Euproctis similis*. Wim heeft rupsen van *E. similis* vaak op cotoneaster gevonden, maar nooit eerder op peer. Volgens Ter Haar (1924) overwintert de rups.

Vervolgens laat Wim via de macro-camera aangetaste bladeren zien en vraagt of iemand uit de zaal dit verschijnsel herkent. De perenbladeren zijn helemaal kaal gegeten, alleen de nerven zijn nog aanwezig. Rupsen uit de groep uilen skeletteren nadat ze uit het ei gekomen zijn eerst het blad. Pas in een later stadium stappen de rupsen op het nuttigen van bladeren van lage planten over.

Jaap Zwier

Jaap toont een vlinder die hij in Lichtenvoorde gevangen heeft. Het is duidelijk voor iedereen, dit is een grote wintervlinder: *Erannis defoliaria*. In Nederland is dit geen zeldzame soort, maar het bijzondere is dat deze vlinder gevangen is op 19.viii.2009, een datum die ver buiten de gewone vliegtijd ligt.

Franje 13 (26) – september 2010

Vanuit de zaal wordt opgemerkt wordt dat bij twijfel altijd een genitaalpreparaat gemaakt zou moeten worden zodat vergissingen worden uitgesloten. Harry Groenink reageert als eerste: ook hij heeft deze soort wel eens erg vroeg gevangen. Maurice Franssen vult aan dat in 2008 aan het einde van augustus een *E. defoliaria* gevangen is tijdens de nationale nachtvlindernacht.

Frits Bink geeft een verklaring voor deze heel vroege waarnemingen. In al deze gevallen is de aestivatie mislukt. De rupsen van *E. defoliaria* verpoppen in juni en komen normaal gesproken uit na de eerste nachtvorst. Tijd en temperatuur werken als een signaal voor het uit de pop komen, maar er zijn af en toe uitzonderingen waar te nemen.

Jan Scheffers: buitenlandse pijlstaart

Jan Scheffers werkt in het kassengebied van het Westland. En daarom vindt hij zelf of krijgt hij van anderen nog wel eens rupsen of vlinders die meegekomen zijn met geïmporteerd plantenmateriaal of fruit. Hij toont nu een grijs getekende vlinder die mee is gekomen met materiaal uit vermoedelijk Zuid-Amerika. Niemand kent de vlinder en er is enige discussie of dit nu een pijlstaart of een cossidae soort is.

Argumenten voor de pijlstaart: er is een sterk ontwikkelde roltong; het achterlijf heeft het streep patroon dat we kennen van b.v. ligusterpijlstaart. Het behoort zeker niet tot de Cossidae, want dan zou de adering op boven- en ondervleugel symmetrisch moeten zijn en Cossidae species hebben geen roltong. Welke soort het precies is, kan niemand zeggen.

Dick Groenendijk

Dick Groenendijk maakt gebruik van de internetverbinding en navigeert ons door Vlindernet, de website van De Vlinderstichting met als thema “er is meer dan je denkt”. Aanleiding voor zijn presentatie is de reactie van Willem Ellis die op een gegeven moment opmerkte dat de website van de Vlinderstichting zo leuk aan het groeien was, en dat Dick toch eens iets zou moeten laten zien. Vlindernet is het resultaat van een breed samenwerkingsverband en dat is te merken aan de onderdelen.

Per vlindersoort zijn er vliegtijd diagrammen te vinden, die regelmatig ververs worden op basis van de gegevens uit de database Noctua van de WVF (werkgroep Vlinderfaunistiek) en De Vlinderstichting. Dick merkt op dat we bij de soort nu een indeling hebben in diverse pagina's. Met een knipoog naar de eerdere bijdragen merkt Dick op dat je bij de vliegtijd van *defoliaria* bijvoorbeeld al kan lezen dat deze soort af en toe uitschieters heeft en bij *similis* kan je al de overwinteringsgegevens van de rups vinden. Bij sterk op elkaar lijkende soorten is nu extra informatie te vinden met tips waar je op moet letten. De informatie werkt met tekst en foto's waarbij aandachtspijltjes de herkenningspunten aangeven. Een voorbeeld zijn de *Thera*-soorten waar een door Rob de Vos verzorgd overzicht te vinden is.

De foto-overzichten zijn onderverdeeld in vlinders en rupsen. Bij de vlinders wordt geprobeerd om zowel collectie-exemplaren als levende dieren te tonen. Vlindernet biedt ook een vlinderzoekstelsel, een rupsenzoekstelsel en de nachtvlinderwachting die kan worden ingevuld per plaats/datum. Onder het menu “Vlinders Algemeen” kan men doorklikken naar literatuurgegevens. Bij “Biologie & Ecologie” kan een PDF bestand gedownload worden evenals de jaarlijsten uit Entomologische Berichten. Er is informatie te vinden over genitaalonderzoek (Rob de Vos) en in het nieuwsarchief is onder andere een artikel over *Phymatopus hecta* te vinden, geschreven door Frans Post en gepubliceerd in *Faunistische mededelingen*. Onder het kopje “agenda” kan men ook de vergaderingen van de sectie Ter Haar

vinden. En misschien hebt u nog niet ontdekt dat de geografische kaarten die gebaseerd zijn op de gegevens uit Noctua met een paar klikken de provinciegrenzen kunnen laten zien, of de fysische geografie, de temperatuur of de topografie.

Vanuit de vergadering wordt gevraagd hoe vaak de site ververst wordt: het is de bedoeling dat de kaartjes wat vaker worden ververst dan recent gebeurd is. Het ideaal is een regelmatige verversing, liefst één keer per kwartaal. Ben Kruijssen merkt op dat het ook erg fijn zou zijn als je soorten naast elkaar zou kunnen bekijken om goed te kunnen vergelijken. Nu kan dat alleen na elkaar, of je moet twee keer de browser openen. Joke vraagt naar de naamswisselingen: in principe wordt Fauna Europaea gevolgd en bij “achtergronden” is daar meer over te vinden. Cees Gielis merkt op dat er ook micro's in het systeem zitten. Dat klopt, omdat enkele microfamilies zoals de Cossidae en de Sesiidae op Vlindernet behandeld worden. De microlepidoptera van Nederland worden behandeld op microlepidoptera.nl, de site van Tymo Muus en Sifra Corver. De kaartjes van deze site komen ook uit Noctua. Ab Goutbeek merkt op dat Vlindernet weliswaar zowel de Nederlandse als de wetenschappelijke naam geeft, maar dat het blad Vlinders de laatste keer weer alleen een Nederlandse naam geeft. Voor hem en vele anderen is het dan volstrekt onduidelijk over welke soort het gaat. Dick Groenendijk is op de hoogte van deze situatie en dringt er steeds op aan om in *Vlinders* minimaal één keer ook de wetenschappelijke naam te vermelden.

Frits Bink: Slakrups, *Apoda limacodes*

De slakrups, *Apoda limacodes* (Hufnagel) kennen wij vooral als een najaarsverschijning die je als rups vindt op afgevallen eikenbladeren in het begin van de herfst. De vlinders zijn er al aan het begin van de zomer en als drie maanden later pas de rupsen gevonden worden zouden we hier te doen hebben met een soort waarvan de rupsen zich traag ontwikkelen. Jeroen Voogd speurde naar deze soort in verband met de opmerkelijke relatie tussen zijn parasieten en landschapskarakter en vond al in augustus volgroeide rupsen. De ontwikkeling van de rupsen moest dus al binnen anderhalve maand voltooid kunnen worden. Dit feit gaf een aanleiding om een kweek van de rupsen op te zetten en nauwkeurig de ontwikkeling te volgen en in dat kader werd een deel van de pas uitgekomen rupsjes bij mij geparkeerd.

In 2008 werden er vier rupsjes opgekweekt van 26.vi – 10.viii en in 2009 een rups van de vervolgeneratie van 4.vii – 27.viii. De ontwikkelingstijd vanaf het uitkomen van de eitjes tot aan het spinnen van de cocon bij een gemiddelde temperatuur van ongeveer 23°C bedroeg in 2008 43 (41-44) dagen en in 2009 53 dagen. Het eistadium nam 6-9 dagen in beslag.

Verder leefde de vraag hoeveel stadia er optreden in de periode van uitkomen van het ei tot het spinnen van de cocon. Dat valt niet mee om dit vast te stellen omdat de verschillen in uiterlijk van twee opeenvolgende stadia gering zijn en de lengtegroei lastig te meten is daar de rupsen vooral in de breedte uitdijen. Verder laten de rupsen bij de vervelling geen sporen achter omdat ze hun oude huid opeten. Het eerste stadium bereikt een grootte van ongeveer één mm, de rupsen worden uiteindelijk 14 mm lang en 9 mm breed.

Uiteindelijk bleek dat het letten op de fase dat de rups niet eet tussen twee vervelingen in nog het makkelijkst te zijn. Deze fase duurt minstens twee dagen.

De verkregen resultaten van de twee jaren blijken sterk uiteen te lopen en laten zien dat zoiets eenvoudig als het vaststellen van het aantal stadia een lastige zaak kan zijn.

Franje 13 (26) – september 2010

Op grond van de waarnemingen in 2008 wordt er geconcludeerd dat er vijf stadia zijn, in die van 2009 echter zeven stadia, maar de ontwikkeling duurde ruim een week langer onder vergelijkbare kweekomstandigheden. Hoewel de gemiddelde duur per stadium in beide kweken niet sterk verschilde, $8,4 \pm 1,3$ in 2008 en $7,6 \pm 1,8$ dagen in 2009, is het wel duidelijk dat in de waarnemingen in de eerste drie stadia in 2008 fouten zitten. De waarnemingen in 2009 zijn nauwkeuriger verricht (dagelijkse controle onder de microscoop) en geven een evenwichtiger beeld van de duur van de stadia. Het staat dus zonder meer vast dat er minstens 6 stadia zijn. Maar geheel onverwacht trad er ook een 7^e stadium op waardoor de totale ontwikkelingsduur 10 dagen langer was. De betreffende rups bereikte een grootte van 14 bij 9 mm en dat is groot voor een slakrups. De eindconclusie luidt dat er 6, soms 7 stadia optreden.

stadium	kweek 2008	kweek 2009
L1	9	6,8
L2	7	5,6
L3	9	5,6
L4	10	6,8
L5	7	9,0
L6	-	10,1
L7	-	9,0
totale duur	43 (41-44) dagen	53 dagen

De overige waarnemingen betreffen de voortplanting van de vlinders. De vastgestelde levensduur bedroeg zes dagen, de potentiële eiproductie 128, een lage waarde in vergelijking met andere vlindersoorten. Het abdomen van een pas uitgekomen vlinder bevatte 72 geheel ontwikkelde eieren met daarbij 56 halfontwikkelde eieren die in principe verder kunnen ontwikkelen als de vlinder enkele dagen in leven blijft. De vlinder heeft geen proboscis en kan zich dus niet voeden.

Maurice Franssen: De zaak *jota* versus *pulchrina* (zie foto's in het middenkatern)

Autographa jota (Linnaeus), de jota-uil en *Autographa pulchrina* (Haworth), donkere jota-uil zijn minder gewone resp. zeldzame uilen die verwant zijn aan de welbekende *Autographa gamma* (Linnaeus) of gamma-uil. Ze zijn er gemakkelijk van te onderscheiden omdat ze veel contrastrijker zijn. Ze hebben veel bruin en paarsrood in hun voorvleugels, *gamma* is veel grijzer. Er is weinig verschil in vliegtijd tussen *A. jota* en *A. pulchrina* (mei-juli) en ook de verspreiding is vergelijkbaar, zij het dat *A. pulchrina* veel zeldzamer is dan *A. jota*. Er lijkt geen echte voorkeur te zijn voor een biotoop maar beide soorten doen het goed in de duinen.

De twee soorten lijken veel op elkaar en Lempke schrijft al in zijn catalogus dat er veel verwarring over is. Hun verwantschap blijkt o.a. uit de geringe verschillen in de genitaliën. Verwarring was er ook tijdens de Snellen-ter Haar excursie van 2009 in Drenthe, waar 's avonds *jota*'s en/of *pulchrina*'s op de lampen verschenen. Daarom worden hier de overeenkomsten en verschillen op een rijtje gezet, gebaseerd op onderzoek aan de collectie in het ZMA.

Helaas staat er in de literatuur veel slecht bruikbare en soms zelfs foutieve informatie over de twee soorten. De volgende kenmerken zijn niet of onvoldoende betrouwbaar: de kleur van de borstels op het achterlijf; de vorm van de dwarslijn op de achtervleugel; de lengte van de

Franje 13 (26) – september 2010

voorvleugel en de vorm van de buitenrand daarvan; de glanzende vlek bij de binnenrandshoek van de voorvleugel; de vorm en diepte van het metaalteken; het al dan niet geblokt zijn van de franje van de voorvleugel en de vorm van de dwarslijnen op de voorvleugels.

Kenmerken die in een serie goed bruikbaar zijn en soms ook in het veld:

- het contrast op de voorvleugels (*jota* is fletser dan *pulchrina*);
- de kleur van het veld rondom het metaalteken is roodachtig bij *jota* en paarsbruin bij *pulchrina*;
- het veld boven het metaalteken tot de voorrand is bij *jota* licht en daardoor scherp afstekend ten opzichte van het daaronder liggende veld en weinig afstekend bij *pulchrina*;
- de tornaalvlek op de voorvleugel is onopvallend bij *jota* en lichter en daardoor afstekend bij *pulchrina*.

Door middel van de volgende kenmerken kunnen de soorten met grote zekerheid onderscheiden worden met name als die kenmerken samen voorkomen (zie de kleurenfoto's in het middenkatern):

- de ringvlek: is bij *jota* niet zichtbaar; bij *pulchrina* ook lang niet altijd zichtbaar maar er is steeds een klein zilveren randje van de onderkant zichtbaar, vlak boven de metaalvlek;
- de niervlek: *jota* heeft óf geen niervlek óf hij is bruin omrand en altijd weinig ingesnoerd; *pulchrina* heeft sterk ingesnoerde niervlek met zwarte vlekjes in de punten én een zilveren omlijning, vooral aan de onderkant.

Alle waargenomen vlinders tijdens de Snellen-ter Haar excursie in Drenthe blijken te behoren tot *Autographa jota*. Met dank aan Frans Post, Gerrit Tuinstra, Rob de Vos en Jeroen Voogd voor hun bijdrage aan de aan dit onderzoekje voorafgaande discussie per e-mail en aan Willem Ellis voor de verspreidingskaartjes.

Maurice Franssen: presentatie tijdens de Nationale Vlinderdag

Maurice is uitgenodigd om een lezing over nachtvlinders te verzorgen tijdens de Nationale Vlinderdag van de Vlinderstichting op 6 maart en hij laat de conceptpresentatie zien. Het doel is natuurlijk om mensen enthousiast te maken voor nachtvlinders, dus de lezing is voorzien van kleurrijke foto's. Maar het wordt ook duidelijk gemaakt dat onderzoek doen aan verspreiding, biologie en ecologie van nachtvlinders veel moeilijker is dan aan dagvlinders, vandaar de titel: "nachtvlinders: tasten in het duister". Van dagvlinders zoals het oranjepipje is goed te achterhalen of er ergens een populatie zit en hoe groot die is, onder andere door middel van monitoring. Van nachtvlinders zoals de *Peridea anceps* (Goeze), eikentandvlinder, is dat veel lastiger omdat de vlinder overdag goed verborgen zit en slechts een klein (in feite: onbekend!) percentage van de vlinders op licht komt. De biologie van de rupsen is onvoldoende bekend dus rupsen tellen werkt ook niet.

Toch is monitoring van nachtvlinders tot op zekere hoogte mogelijk, zoals blijkt uit de waarnemingen van de heer M.A. Posthumus uit Delden (prov. Overijssel). Hij heeft gedurende de periode 4.x. – 27.xii 2009 vrijwel elke dag de nachtvlinders geteld die op de brandende lampen af kwamen in een tunneltje dat onder de rijksweg door gaat en de dorpskern verbindt met het landgoed Twickel. Dat leverde, naast vliegtijd diagrammen, betrouwbare (minimum) groottes van de populaties op van diverse nachtvlinders van het late najaar. Hierbij zaten bovendien een paar soorten die nog niet bekend waren uit dit uurhok zoals *Asteroscopus sphinx* (Hufnagel) kromzitter, *Dryobotodes eremita* (Fabricius) eikenuiltje en *Conistra rubiginosa*

Franje 13 (26) – september 2010

(Scopoli) zwartvlekwinteruil. In januari 2010 werden zelfs enkele exemplaren gezien van *Theria primaria* (Haworth), de meidoornspanner, een landelijk heel weinig waargenomen soort die volgens de website van Vlindernet nog niet bekend was uit Overijssel al kende Hans Huisman wel een waarneming uit Deventer.

Een andere, wat rigoureuze manier om iets te leren over de lokale nachtvlinderfauna is het inspecteren van de rupsen van een omgehakte boom. Maurice deed dat begin jaren negentig met een krulwilg (kronkelwilg, *Salix babylonica* 'turtuosa') in een tuin net buiten het centrum van

Wageningen, en trof daarin aan: één rups van *Smerinthus ocellatus* (Linnaeus), de avondpauwoog, zes rupsen van *Laothoe populi* (Linnaeus), de populierpijlstaart, vier rupsen van *Notodonta ziczac* (Linnaeus), het kameeltje en zeven rupsen van *Pterostoma palpina* (Clerck), de snuitvlinder.

De lezing zal worden afgesloten met een aanmoediging om lid te worden van de sectie ter Haar.

Marjolein Lopez Cardozza

Marjolein bedient tijdens de bijeenkomsten de computerapparatuur en maakt van de gelegenheid gebruik om een foto te tonen van een zeer fraai getekende rups uit het Caraïbisch gebied. Zij vraagt de aanwezigen of iemand deze soort toevallig kent of weet bij welke familie de rups thuishoort. De rups blijft fraai maar is nog steeds onbekend.

Franje 13 (26) – september 2010

BIJENKOMST VAN DE SECTIE SNELLEN

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op

6 november 2010

om 11.00 uur in Natuurcentrum "De Schaapskooi" Overboeicop 15, 4145 NN Schoonrewoerd.
Tel: 0345-641201 website: www.natuurcentrum.nl

AGENDA

10.30 uur	Zaal open.
11.00 uur	Opening Notulen vorige vergadering Bestuursmededelingen
12.00 uur	Rondvraag
12.30 uur	Lunchpauze
13.30 uur	Faunistische mededelingen
16.00 uur	Sluiting

De secretaris stelt het op prijs om tijdens de faunistische mededeling alvast een schriftelijke samenvatting te hebben ten behoeve van het verslag.

Eddy Vermandel zal **NIET** aanwezig zijn met zijn entomologische attributen en literatuur. U kunt wel gedurende een week na afloop van de bijeenkomst bestellingen plaatsen die dan portovrij zullen worden toegezonden. Tel: 0114 379 378, e-mail: info@vermandel.com.

In het natuurcentrum is een bar aanwezig waar u drinken en koeken kunt kopen. Er worden echter **geen broodjes** aangeboden! U wordt verzocht zelf voor uw lunch zorg te dragen.

Bereikbaarheid met de auto

Vanaf de A27 vanuit Breda: neem afslag Lexmond. Na 200 meter op rotonde rechts naar Hei- en Boeicop. Na 100 meter rechts naar Hei- en Boeicop. Volg deze weg 5200 meter, door het dorp. (Let op de snelheidsbeperking!!). Aan de rechterzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf richting Utrecht: neem A2 richting 's-Hertogenbosch. Na verkeersplein Everdingen, 4500 meter, afslag 12 (Leerdam/Everdingen). Bij de tweede kruising rechts af: Hei- en Boeicop-Lexmond. Na 1800 meter aan linkerzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf de A2 's-Hertogenbosch: na verkeersplein Deil doorrijden tot afslag Zijderveld/ Leerdam. Hierna zie boven.

Bereikbaarheid met het openbaar vervoer

Neem buslijn 85 tussen station Leerdam en Utrecht v.v., stap uit bij de halte op de kruising naar Hei- en Boeicop en bel de Schaapskooi, tel: 0345 641 201. Vertrek Utrecht-Jaarbeursplein: 01 en 31 min. over het hele uur en vertrek Leerdam-station: 25 en 55 minuten over het hele uur.

Franje 13 (26) – september 2010

BIJEENKOMST VAN DE SECTIE TER HAAR

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op

9 oktober 2010

om 11.00 uur in Natuurcentrum "De Schaapskooi" Overboeicop 15, 4145 NN Schoonrewoerd.
Tel: 0345-641201 website: www.natuurcentrum.nl

AGENDA

10.30 uur	Zaal open
11.00 uur	Opening door de voorzitter Goedkeuring notulen vorige vergadering. Mededelingen van het bestuur.
12.25 uur	Rondvraag
ca 12.30 uur	Pauze
ca. 14.00 uur	Faunistische mededelingen
16.00	Sluiting (uiterste tijd 17.00 uur)

Het bestuur is op zoek naar nieuwe bestuursleden en roept belangstellenden op om zich te melden. Maurice Franssen treedt af als voorzitter omdat zijn termijn erop zit maar stelt zich herkiesbaar. De secretaris ziet graag de faunistische mededelingen vergezeld van een schriftelijke samenvatting ten behoeve van het verslag zodat die tijdens het notuleren gebruikt kan worden.

Tijdens de middagpauze zal Eddy Vermandel entomologische instrumenten en hulpmiddelen ter verkoop tonen. Tevoren kunt u inlichtingen krijgen en/of bestellingen plaatsen.
Tel: 0114-370378; e-mail: info@vermandel.com

Bereikbaarheid met de auto

Vanaf de A2/A27 vanuit richting Utrecht: Neem de A2 richting 's-Hertogenbosch. Na verkeersplein Everdingen, na 4500 meter, afslag Leerdam/Everdingen. Bij de tweede kruising rechts af: Hei- en Boeicop/Lexmond. Na 1800 meter aan linkerzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf de A2 vanuit richting 's-Hertogenbosch: Na verkeersplein Deil doorrijden tot afslag 12 Leerdam-Everdingen. Hierna zie boven.

Vanaf de A27 vanuit richting Breda: Neem afslag Lexmond, ga aan het einde rechts. Na 200 meter op rotonde rechtsaf naar Hei- en Boeicop. Na 100 meter rechts naar Hei- en Boeicop.

Volg deze weg 5200 meter, door het dorp. (Let op de snelheidsbeperking!!). Aan de rechterzijde is "De Schaapskooi".

Bereikbaarheid met het openbaar vervoer

Neem buslijn 85 tussen station Leerdam en Utrecht v.v. Uitstappen bij de halte op de kruising naar Hei- en Boeicop. Hier kunt u opgehaald worden: bel de Schaapskooi: 0345 641 201. Vertrek Utrecht-Jaarbeursplein: 10.01u. en 10.31u.; aankomst op kruising: 10.26 en 10.56u. Vertrek Leerdam – station 9.55 u. en 10.25 u.; aankomst op kruising: 10.16u. en 10.46 u.